

NK ZAGREB 041

Uvod

„Za mene je 'seoski fudbal' dobra preslika stvarnoga života. Po meni, onaj tko želi pobjedu više od onoga drugoga, će je i zaraditi. Tu zapravo ima više utjecaja želja, stav i volja i hrabrost i prisutnost na terenu, nego ne znam kakva *žoga bonito*¹⁸ tehnika ili slično. Zato je to, po meni, poveznica s našom nekakvom svakodnevicom. Na terenu dobiješ koliko daš jer, kao prvo, moraš biti dio tima, moraš se nadograditi unutar same igre na svakog od svojih suigrača da bi se došlo do nekog cilja, pa bilo to pobjeda ili štogod već. Ako dođeš sa sumnjom, ako dođeš sa strahom, ako dođeš s alibijem nekakvim, loše ti se piše. To tako nogomet uvijek napravi. Tako da je to za mene inspiracija kako bih htio biti sam po sebi. Dakle: jak, staložen, miran, snažan, koncentriran. Bolje nego strašljiv, bojažljiv i sumnjičav.“

Dvo je citat Igora Krpana kojega sam, uz nekolicinu drugih osoba, viđala na utakmicama Nogometnog kluba Zagreb 041 od početka do kraja moga istraživanja obuhvaćenog ovom studijom. Od ljeta 2019. godine Igor je i trener igrača Kluba. Nakon gotovo pet godina koliko pratim NK Zagreb 041, jasno je da su Igor i njegovi prijatelji igrači stupovi na kojima se Klub drži. To su (abecednim redom): Krešimir Blažević, Borna Hržina, Petar Ilić, Ivan Išgum, Filip Jergović, Dario Kavelj, Anton Kolnrekaj, Karlo Lepen, Mario Metelko, Ante Milas, Borjan Pačak, Filip Pavelić, Zvonimir Skendrović, Frane Visković. Osim njih, ključni za održanje Kluba na životu su i Dario Šehović, koji pokri-

¹⁸ Izraz dolazi od portugalske riječi „joga bonito“, što znači „igraj lijepo“, a referira se na brazilski stil igre.

va područje logistike i financija, te Branimir Šloser, koji se najviše bavi juniorskim dijelom Kluba. Od navijača, to su: Adam Berišić, Mina Jurjević - Bajraktarević, Filip Marinković, Josip Miličević, Valentino Munić, Goran Podrepšak zvan Gogo (koji je u prvim nogometnim sezonama Kluba bio igrač), Tea Radović, Damir Selman zvan Micika, Filip Stipić, Ivana Šmit. Strastveni navijač bio je i vjerni član kluba, prerano preminuli Romano Krauth, a njegov sin koji živi u Americi i nakon smrti oca uplaćuje Klubu članarinu. Tu je i niz drugih osoba čija imena nenamjerno izostavljam, uz nadu da se zbog toga neće naljutiti. U Klubu su i članovi koji ga samo financijski pomažu, a ne dolaze na utakmice ili skupštine. Bitno je naglasiti da svi spomenuti i nespomenuti, uključeni u rad Kluba, svoje mu vrijeme i trud posvećuju na volonterskoj bazi, dakle bez da za to dobivaju ikakvu novčanu naknadu. „Klub opstaje zahvaljujući entuzijastima“, rekao je jedan od mojih sugovornika. Njegovo će ime, kao i imena drugih čije se izjave citiraju u ovom poglavlju, ostati navedeno, kao i drugdje u knjizi, slijedeći uzuse pisanja znanstvenih radova.

No, izjava Igora Krpana citirana na početku istaknuta je jer mi se čini da je u njoj, možda i nesvjesno, on sažeo bit onoga zašto se nogometom bavi svatko od mojih sugovornika koji su bili dio ne samo ovog poglavlja, već i cijele ove knjige: tinski sport (kakvi su nogomet i kriket) prilika je da budeš u kontaktu s drugima i da se dokažeš, pokažeš da si dobar, a to je ujedno i način pokazivanja, odnosno izgradnje čovjekova karaktera.

Seoski fudbal, kako Krpan u žargonu kaže, nogomet je koji su igrali muškarci okupljeni oko NK Zagreba 041, a jedan drugi kazivač takav je nogomet opisao ovim riječima:

„Mi smo se maknuli 'ajmo reć' s neke velike pozornice da bi' igrali „po livadama“ - seoski nogomet ili, engleski se to zove nedjeljni (*Sunday league*) nogomet... [jer u takvom nogometu, op.a.] igrači nisu plaćeni, amateri su, u subotu svi piju i dođu u nedjelju pijani, nadrogirani, nikakvi, debeli... i dođu igrat' nogomet jer vole nogomet. Zato se zove *Sunday*. I jedino nedjeljom mogu igrati jer preko tjedna rade. To bi bio seoski [nogomet, op.a.], a u Engleskoj se to zove *Sunday league*.“

Iako taj opis nije ono kakvim se NK Zagreb 041 službeno opisuje, niti sam viđala pijane i drogirane igrače na utakmicama Kluba, ipak je njegova bit djelomično u tome izrečena: radi se o klubu pod čijim imenom nogomet rekreativno, bez novčane naknade, igra grupa igrača koja se od osnutka Kluba u prosincu 2014. godine mijenjala. Prvu nogometnu

sezonu Klub je odigrao 2015./2016. godine u Trećoj zagrebačkoj ligi, dok je od sezone 2020./2021. prešao u Drugu zagrebačku ligu, budući da su, uslijed pandemije bolesti COVID-19, Treća i Druga zagrebačka liga spojene u jednu.

Kako se Klub, između ostaloga, zalaže za integraciju izbjeglica u društvo te nastoji uključiti tražitelje azila i azilante u nogomet, počela sam ga pratiti 2015. godine, a početkom 2016. godine postala sam i članicom Kluba, povremeno odlazeći na skupštine Kluba koje su se do 2019. godine održavale otprilike jednom mjesečno. Na utakmice koje su se igrale po sezonama, između rujna i studenog te ožujka i lipnja, odlazila sam češće nego na skupštine, u prosjeku dvaput mjesečno. Pandemija bolesti COVID-19 sve je poremetila, pa je od 2020. do proljeća 2021. godine bilo vrlo malo skupština i sudjelovala sam samo na jednoj od njih, u kolovozu 2020. godine.

Polazeći od Swanbornove definicije studije slučaja (2010: 13), istraživanju NK Zagreba 041 pristupila sam kao studiji društvenog fenomena koja se provodi unutar granica jedne društvene grupe i prirodnog konteksta u kojem se proučavani fenomen događa – utakmica, sastanaka, neformalnih druženja Kluba. Promatrajući fenomen unutar određenog razdoblja: od kraja 2015. do kraja 2019. godine intenzivno, te manje intenzivno tijekom 2020. i opet nešto intenzivnije početkom 2021. godine; te istovremeno prikupljajući informacije o njemu, vodeći računa o njegovom razvoju tijekom određenog vremena, fokusirala sam se na opis i objašnjenja društvenih procesa koji su se otkrivali između njegovih sudionika: ljudi s njihovim vrijednostima, očekivanjima, mišljenjima, percepcijama, kontroverzama, odlukama, međusobnim odnosima i ponašanjem. Slijedeći dalje Swanbornovu teoriju o studiji slučaja, obrađivala sam podatke vođena prvotno širokim istraživačkim pitanjem: Kako Klub doprinosi integraciji azilanata? Nakon određenog vremena formulirala sam i preciznija istraživačka pitanja, „držeci jedno oko otvorenim za neočekivane aspekte procesa i suzdržavajući se od prethodno dogovorenih procedura i operacionalizacije“ (ibid.). U studiji slučaja koristila sam nekoliko izvora podataka, od kojih su glavni bili: dostupni dokumenti (mrežne stranice i prezentacije Kluba, medijski napisi, istraživački radovi), otvoreni i polustrukturirani intervjui s kazivačima s različitim funkcijama u Klubu i navijačima te sudioničko promatranje. Preciznija istraživačka pitanja koja su mi se vremenom postavljala otvarala su mi se sama tijekom moga terenskoga rada (usp. Charmaz 2011) i istraživačkih nastojanja da zahvatim cjeloviti fenomen NK Zagreba 041 jer mi se jedino tako činilo mogućim dobiti jasnije uvide o nastojanjima i uspjesima Kluba vezanim uz integraciju izbjeglica. Parafrazirajući Geertzovu tvrdnju da antropolozi ne istražuju

sela, već istražuju u selima (prema Potkonjak 2014: 17), ova studija slučaja je rezultat mojih istraživanja ne samo o integraciji izbjeglica u okviru NK Zagreba 041, već i istraživanja provedenih unutar tog samog Kluba. Na taj sam način htjela obuhvatiti sve aspekte Kluba koji su se pokazali važnima za razumijevanje načina njegova funkcioniranja, pa time i cilja koji si je postavio: integraciju.

Studija slučaja o NK Zagrebu 041 rezultat je i brojnih otvorenih razgovora, kao i polustrukturiranih intervjua koje sam vodila s članovima, navijačima, tražiteljima azila i azilantima koji su na bilo koji način bili povezani s Klubom. Polustrukturirane intervjue provela sam s osam osoba, muškaraca u dobi od 25 do 37 godina, koji su u Klubu bili igrači, treneri ili navijači. Intervjue sam provodila tijekom 2017., 2019. i 2021. Oni su uklopljeni u strukturu ovoga poglavlja koja je nastala nakon provedene analize svih dobivenih rezultata. U prvom dijelu poglavlja opisujem nastanak Kluba i njegovu vezu s navijačkom udrugom Bijeli anđeli te način funkcioniranja Kluba. Potom slijede etnografska bilježenja s nogometnih utakmica NK Zagreba 041, opisi suradnje s tražiteljima azila i uključenosti azilanata u rad Kluba. Taj dio uključuje kazivanja dvije osobe koje su dobile azil u Hrvatskoj i aktivno su sudjelovale u nogometnom timu Kluba, od kojih je jedan bio trener, a drugi igrač.

Nastanak NK Zagreba 041

NK Zagreb 041 osnovan je kao udruga,¹⁹ a osnivači su mu bile fizičke osobe, njih četrdesetak, i nekoliko pravnih osoba koji su se okupili na osnivačkoj skupštini održanoj u prostorima Zelene akcije u Zagrebu u prosincu 2014. godine. Broj članova je od prve skupštine nastavio rasti te je u 2017. godini Klub imao 183 člana. Članovi su dolazili iz Hrvatske, Slovenije, Australije, Engleske, Njemačke, Slovačke, Portugala, Sjedinjenih Američkih Država (SAD-a) te su pripadali raznim društvenim, dobnim, statusnim i drugim skupina. Tijekom 2018. i 2019. godine broj članova Kluba se smanjio, kako se smanjio početnički osnivački entuzijazam, a rasli financijski i organizacijski zadaci koji su neminovno dio svakoga nogometnog kluba koji se službeno natječe u nekoj od liga registriranih u Hrvatskom nogometnom savezu. Godine 2020. Klub je imao oko 60 članova koji su uplatili članarinu.

¹⁹ Udruga je „svaki oblik slobodnog i dobrovoljnog udruživanja više fizičkih, odnosno pravnih osoba...bez namjere stjecanja dobiti ili drugih gospodarski procjenjivih koristi“. Vidi više u: Zakon o udrugama (NN 74/2017).

Vrijednosti za koje se Klub zalaže definirane su na sljedeći način: „protiv modernog nogometa, protiv bilo kojeg oblika diskriminacije, samoupravljanje – autonomno upravljanje, rad u i sa lokalnom zajednicom, integracija, podržavanje inicijativa koje dijele naše vrijednosti, nogomet za sve i svi za nogomet“.²⁰

Pokret protiv modernog nogometa, kako sam saznala na prezentaciji Kluba održanoj u travnju 2017. godine,²¹ pokret je protiv malverzacija i korupcije u nogometnim klubovima i organizacijama kao što su FIFA (Međunarodna federacija nogometnih saveza) i UEFA. To je i otpor prema shvaćanju nogometa kao biznisa, gdje novac ima glavnu ulogu, a igrači su roba koje menadžeri klubova posuđuju drugim klubovima kako bi dodatno zaradili. Utjecaj globalizacije na profesionalni nogomet, odnosno Englesku Premier ligu, najlukrativniju nogometnu ligu na svijetu, te posljedice koje je to imalo za navijače širom svijeta, detaljno razrađuje Millward (2011). No ovdje, u skladu s potrebom za participativnim istraživačkim pristupima (vidi Spaaij et al. 2019), referiram se na ono što sam u okviru samoga istraživanja saznala. Prema izjavi člana Kluba koji je držao prezentaciju o NK Zagrebu 041, vodeći svjetski nogometni klubovi više vode računa o tome kako će zaraditi od svojih putovanja, prava prikazivanja utakmica koja odobravaju televizijskim kućama te prodaje dresova i ostalih „suvenira“ namijenjenih navijačima. Uz to je bio povezan i porast cijena ulaznica.²² Stadioni su se počeli nazivati imenima sponzora, a tendencija je postala i sprječavati navijače da stoje na utakmicama jer se na stolicama na tribinama više zarađivalo. S druge strane, veliki nogometni klubovi su se s vremenom zaduživali i dugovi su znali biti po tristo ili petsto milijuna eura. Iako je 2002. godine uveden tzv. „financijski *fair play*“, kojim je određen i dozvoljeni limit zaduženosti od sedamdeset i pet milijuna eura, do kažnjavanja velikih klubova koji su ga i dalje prekoračivali nije dolazilo. Kažnjavani su uglavnom manji, nepoznati klubovi. Kao protest protiv takvog, isključivo profita usmjerenog nogometa, počeli su se u zadnjih desetak godina osnivati brojni novi klubovi čiji su osnivači bili navijača, na primjer F. C. United of Manchester, SV Austria Salzburg, CS Lebowski, HFC Falke. Po uzoru na neke od tih klubova osnovan je i

²⁰ Izvor: prezentacija o NK Zagreb 041 i pokretu protiv modernog nogometa održana na Tribini „Protiv modernog nogometa“ u travnju 2017. g. u prostorijama Kluba studenata Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Prezentaciju o Klubu održali su Goran Malić i Bojan Branisavljević, članovi Kluba.

²¹ *ibid.*

²² Primjer koji je naveden na prezentaciji: cijena ulaznice na stadione u Engleskoj je 1990. g. bila četiri funte, 2000. g. dvadeset četiri funte, da bi do 2017. g. narasla na sedamdeset i sedam funti.

NK Zagreb 041. Ideja je došla od dijela članova navijačke grupe Bijeli anđeli, koji su navijali za NK Zagreb, klub koji je nekada bio dio Prve hrvatske nogometne lige, i koji su bili razočarani s načinom vođenja tog nogometnog kluba, netransparentnosti natjecanja Prve hrvatske nogometne lige te općenito sa stanjem u hrvatskom nogometu.²³ Osim toga, navijači su bili nezadovoljni „autokratskim vođenjem“ NK Zagreba, kako je rečeno na prezentaciji o Klubu.

Budući da su se Bijeli anđeli i istoimena udruga tijekom mog istraživanja pokazali kao pojam, odnosno grupa važna za Klub, a čija važnost mi nije otpočetka bila jasna, kao ni sama veza Bijelih anđela s Klubom, kada sam tu grupu počela dublje istraživati, pokazala se bitnim ne samo za razumijevanje stvaranja ili funkcioniranja Kluba, već i za rad na integraciji tražitelja azila i azilanata. Naime, članovi Bijelih anđela (koje ću dalje nazivati i samo Anđelima), započeli su već oko 2011. godine druženja s izbjeglicama, koje je Klub nakon osnivanja nastavio. Bijeli anđeli bili su i tema nekoliko istraživačkih radova (Hodges 2015, 2016a, 2016b, 2019; Vukušić i Miočić 2017). Iz svih navedenih razloga, Anđeli su postali predmet moga istraživanja unutar studije slučaja o NK Zagrebu 041, a rezultate istraživanja donosim u nastavku.

Bijeli anđeli

Bijeli anđeli navijačka su nogometna skupina i registrirana udruga koja je inicirala osnivanje NK Zagreba 041. Prvotno je skupina bila vezana uz odlazak na utakmice i navijanje za NK Zagreb, a nakon što je osnovan Klub, Bijeli anđeli su postali navijačima samo NK Zagreba 041. Kako piše na mrežnim stranicama NK Zagreb 041,²⁴ navijači NK Zagreba ili navijači „Pjesnika iz Kranjčevičeve, razočarani situacijom u svojem klubu“ pokrenuli su novi Klub. „Vraćaju klupski grb, originalne klupske boje, te se nadaju vratiti klub lokalnoj zajednici, te stari sjaj zagrebačkih Bijelih. Ipak, pravno to je potpuno drugi klub i on će svoja natjecanja početi iz početka, tj. iz zadnjih županijskih liga grada Zagreba“.

Udruga Bijeli anđeli postoji od 1999. godine, a osnovana je s ciljem pružanja organizirane podrške NK Zagrebu, ali i borbe protiv diskriminacije na nogometnim terenima te promicanja tolerantne navijačke

²³ Više na: www.nkzagreb041.hr.

²⁴ Izvor: <http://www.nkzagreb041.hr/nogometno-ime-zagreb-kroz-povijest-the-zagreb-name-through-football-history/nogometno-ime-zagreb-kroz-povijest-the-zagreb-name-through-football-history>, pristupljeno 4. 6. 2017. _

kulture. Anđeli su se protivili ponašanjima navijača koja su uključivala agresivnost, otimanje zastava i slično. Iskazivali su i nezadovoljstvo upravom tadašnjeg kluba za koji su navijali jer je ona bila „politički odabrana, a predsjednik se ponašao diktatorski“. U znak protesta Anđeli su organizirali različite akcije: protestne transparente razvijali su na utakmicama, protestno su skandirali, pisali su i grafite. Pokušali su se učlaniti u NK Zagreb, motivirati ostale na tribinama da se pokrenu i učine nešto kako bi se situacija u tom nogometnom klubu promijenila, no, kako je utvrdio jedan od članova koji je držao prethodno spomenutu prezentaciju o Klubu, „zahvaljujući općoj apatiji koja vlada u hrvatskom društvu, to nije bilo moguće“.

Navijači su odlazili na turnire izvan Hrvatske i tamo bi vidjeli primjere dobre prakse, poput prethodno spomenutih klubova, a posebno CS Lebowskog i HFC Falke. „Kada se stvorila kritična masa“, došlo je do ideje osnivanja Kluba, a „pet do deset“ pojedinaca pokrenuli su ideju i doveli do osnivanja NK Zagreba 041 na čiju je prvu, osnivačku, skupštinu došlo četrdesetak osoba, koji nisu svi bili članovi Bijelih anđela. Na samim počecima rada Kluba, Anđeli su uglavnom financirali novi Klub i donirali gotovu svu njegovu opremu. Skoro svi članovi Anđela su ujedno bili i članovi kluba, a od ljeta 2015. godine udruga Bijelih anđela, kao pravna osoba, također je bila član NK Zagreba 041. Većina Anđela sudjelovala je u raznim radnim grupama Kluba, a pogotovo u radnoj grupi Tribina. Kako je 2017. godine pisalo na mrežnim stranicama Kluba, Anđeli su „trenutno aktivni na svim našim utakmicama: `i grlom, i dlanom, i bubnjem i šalom“.

O Bijelim anđelima pisao je u više navrata Andrew Hodges. Hodges (2015) je, na temelju vlastitog članstva u grupi, novinskih isječaka i internetskog foruma grupe, istraživao kako se članovi Anđela pozicioniraju na navijačkoj sceni unutar urbano-ruralnih različitosti i s polazišta vrijednosti koje zagovaraju: borbe protiv rasizma i homofobije. Hodges je tada dao i presjek povijesti grupe za koju piše da ima oko 25 članova, bazirajući podatke i djelomično na informacijama s mrežne stranice Bijelih anđela koja više ne postoji. Jedan od mojih kazivača, član Anđela, rekao mi je 2017. godine da je broj navijača pao na petnaestak, najviše dvadeset. Hodges piše i da se grupa razlikuje od ostalih jer se od 2008. godina usmjerila k antifašizmu, antinacionalizmu, borbi protiv rasizma, homofobije i drugih oblika diskriminacije u nogometu, a sve je započelo inicijativom „Vratit ćemo Zagreb“ nastalom nakon što se jedna grupa navijača počela suprotstavljati promjenama nastalima s dolaskom novog menadžmenta na čelo NK Zagreba 2008. godine. Anđeli su se, prema Hodgesu, od te godine usmjerili prema antifašističkoj i antinacionalističkoj platformi i borbi protiv rasizma, homofo-

bije i drugih oblika diskriminacije u nogometu (ibid. 3). O Anđelima je Hodges pisao i još u nekoliko svojih drugih članaka (2016a, 2016b), ispitujući aspekte uključenosti u navijačku grupu i sudjelovanje u grupi te istražujući sukobe koji uključuju nasilje i diskurse o „muškosti“.

Tijekom par mjeseci sudjelovanja na utakmicama Kluba, nije mi bila dovoljna jasna uloga Anđela u Klubu, prije i poslije osnivanja Kluba. Na primjer, nisam shvaćala jesam li ja, kao članica Kluba ujedno i „Anđelica“. To mi je razjasnio član Bijelih anđela kojega sam viđala na utakmicama kako animira tribinu: započinje pjesme koje onda pjeva cijela tribina i na neki način vodi navijače u bodrenju Kluba (njegovim riječima: drukanju za Klub). Na jednoj od utakmica Kluba zamolila sam ga da mi izdiktira cijeli tekst jedne od „najpopularnijih“ pjesama koja se pjevala na svakoj utakmici, s posebnim entuzijazmom i glasnim tonovima svih koji su došli gledati utakmicu ili se samo družiti. Izdiktirao mi je pjesmu, povremeno je pjevušeći, kako bi se točno sjetio njezinih riječi, a tekst ide ovako:

*Opsjednut sam, više ne mogu misliti, tijelo mi obuzima neki
čudan osjećaj.*

*Zagrebe moj, Zagrebe moj, k'o heroin, k'o droga jebena lediš mi
krv u žilama,*

Od bijele boje gubim razum ja.

Zagrebe moj, volim te ja, sa svud' se ori pjesma Bijelih anđela.

*I Zagreb sim, i Zagreb tam, ti znaj da s nama nikad nećeš biti
sam.*

Zagrebe moj, Zagrebe moj...

[I dalje su se ponavljali isti stihovi, op.a.]

Objasnio mi je da je ta pjesma pjevana na tribini NK Zagreba „u Kranjčevićevoju“ već 2008. godine, kada je on došao tamo prvi put, a mislio je da je pjesma nastala oko 2007. godine, po uzoru na pjesmu „Horto Magiko“ koju su pjevali navijači grčkog kluba Panathinaikos i koju su preuzeli od njih i brojni drugi navijači u drugim državama. Kasnije sam saznala da su odabrali „Horto Magiko“ jer tada tu navijačku pjesmu nitko u Hrvatskoj nije imao prepjevanu. „Svatko tko je ultras i tko drži za sebe zna za tu stvar“, objasnio mi je navijač.

„Ultras“, prema Doidge, Kossakowski i Mintert (2020: 3), znači organizirani stil navijanja, koji se tipično povezuje s nogometom, no prati i druge sportove, kao što je košarka, rukomet, hokej na ledu, odbojka. Ultrasi su vrlo organizirani navijači, često s koordinirajućim odborom kojega predvodi *capo* (vođa). On određuje strategiju grupe i, ono što je važno za dane utakmice, vodi koreografije i pjesme na *curva*-i

(navijačkoj tribini). Nadalje, autori navode da izraz ultra(s) dolazi od ultra-rojalista – lojalnih sljedbenika monarhije za vrijeme francuske Restauracije. Kod navijačkih skupina, izraz ultra i ultras primjenjuju se na najstrastvenije navijače, a znači tip pasionirane podrške koju obilježava i komponenta muškosti. Ultrasi unose boje i spektakl na stadion, što uključuje upotrebu pirotehnike, uvredljive pjesme i natpise, kao i nasilje. Nasilje je ono što je dovelo do toga da su ultrasi postali „loši dečki“ u medijima, pišu nadalje Doidge, Kossakowski i Mintert (ibid.), spominju i ACAB sindrom²⁵ usmjeren protiv policije i autoriteta, te dodaju da se ultrasi mogu okarakterizirati kao buntovnički društveni pokret koji ne samo da se bori za prava navijača, već i pruža otpor različitim oblicima autoriteta i regulacija. Autori ističu: „Temeljni mentalitet ultrasa je nepokolebljiva podrška svome nogometnome timu“ (ibid.).

Komponentu muškosti ultrasa koju spominju Doidge, Kossakowski i Mintert (2020) zorno oslikava jedan primjer. Ultrasi talijanskog Lazija, uoči utakmice protiv Napolija 2018. godine, ostavili su poruku na kojoj je pisalo da *Curva Nord* (sjeverna navijačka tribina) predstavlja za njih „sveto mjesto“, „okruženje s nepisanim kodom ponašanja koje treba poštovati“, te da su prvih nekoliko redova, kako je iskustvo pokazalo, rovovi, a u rovovima nema mjesta za žene, supruge i zaručnice te njih pozivaju da se smjeste iza desetog reda tribine.²⁶ Dodano je u toj obavijesti i da oni koji izaberu stadion kao alternativu bezbrižnom i romantičnom danu u vrtovima rimske Ville Borghese, trebaju ići na druga mjesta. Vijest su prenijeli, i osudili, mnogi, a ovdje taj slučaj navodim samo kao primjer „muškosti“ ultrasa, bez namjere za ikakvu daljnju analizu toga događaja. Dodajem tome i detalj vezan uz spomenuti akronim ACAB: njega sam jedno vrijeme viđala kao tetovažu na potkoljenici jednog od igrača NK Zagreba 041.

O ultrasima u Hrvatskoj najviše su pisali sociolozi Perasović i Mustapić (2013, 2017a, 2017b, 2020), zatim socijalni antropolog Hodges (2015, 2016a, 2016b, 2019) te kulturni antropolozi Šantek (2017) i Nuredinović (2019). Perasović i Mustapić pišu o supkulturi ultrasa, pri čemu supkulturu definiraju kao „društvenog aktera i simboličnu strukturu čije su vrijednosti i norme djelomično suprotstavljene onima iz njenog šireg društvenog okruženja“ (2017b: 123). Oni navode i da podrška ultrasa klubu za koji navijaju ne ovisi o rezultatima

²⁵ ACAB je akronim slogana "All Cops are Bastards", što na hrvatskome znači „svi su policajci gadovi“.

²⁶ Izvor: <https://www.romatoday.it/sport/lazio-volantino-no-donne-curva-nord.html>, pristupljeno 11. 3. 2020.

kluba, vremenskim prilikama ili mjestu gdje se utakmice igraju, kao ni o kvaliteti igre, te joj dodaju pridjev „fanatičan“. Korijeni tog tipa podrške nalaze se u Brazilu, kasnije su se proširili i Europom (nakon Svjetskog nogometnog kupa 1950. godine), a sam se koncept ultrasa čvrsto veže uz Italiju (ibid.).

U nastavku slijedi priča jednog od navijača NK Zagreba 041 koji se po definiciji ultrasa (ultras kao onaj koji pruža bezrezervnu podršku nogometnom timu za koji navija) može okarakterizirati upravo kao takav, dok on o sebi tako nije mislio.

Klub očima jednog „Bijelog anđela“

Pišući o poziciji u kojoj se istraživač navijačkih skupina može naći, Hodges i Brentin tvrde da „pisanje iz pozicije duboke i neprekidne uključenosti može stvoriti određene mrtve točke i/ili rezultate unutar nekritičke promocije aktivnosti grupe i suženu sposobnost opažanja različitosti perspektiva unutar i van grupe“ (Hodges i Brentin 2017: 3). Tijekom više od godine dana sudjelovanja i promatranja utakmica i svih ostalih događanja vezanih uz NK Zagreb 041 dogodila mi se upravo takva situacija. Prevladala sam ju na način da me je zaintrigiralo znanje spomenutog navijača, kojega mi je i jedan od kazivača-azilanta spomenuo u jednom od naših intervjua kao osobu među prvima što je upoznao kada je još bio tražitelj azila i sudjelovao u jednoj od nogometnih utakmica organiziranih između „domaćih“ igrača i tražitelja azila smještenih u Porinu.

Polustrukturirani intervju koji sam 2017. godine vodila s tim navijačem, članom Bijelih anđela, koji nije bio i „formalni“ član Kluba, ukazao mi je na neke različitosti u razmišljanjima unutar Kluba, a koje mi do tada – kao *outsideru* koji se ne razumije u nogomet niti iza sebe ima povijest nogometnog navijanja, što bi moglo pomoći razumijevanju Kluba i njegovih navijača – nisu bile uočljive. Intervju s kazivačem navijačem mi je pomogao i izbjeći ono što je Becker (prema Hodgesu i Brentinu 2017: 4) ocijenio problematičnim u situacijama u kojima istraživači zauzimaju određene strane: kada sociološki i etnografski opisi dođu do toga da skrivaju ključne aspekte interakcije u grupi kako bi ju opisali u osobito pozitivnom ili negativnom svjetlu. Intervju s navijačem mi je razjasnio i ono što sam tek površinski mogla primijetiti u radu Kluba ili na utakmicama: da se za neke vrijednosti Klub zalaže, kao što je integracija izbjeglica, ali ih se baš ne može uvijek vidjeti primijenjene na djelu. Na primjer, izbjeglica često puta ili nije bilo ili ih je bilo malo na utakmicama Kluba koje su se igrale blizu Porina.

Kazivač navijač, mladić od 25 godina, rekao mi je da je nogomet za njega:

„Stvar koja povezuje ljude. Instrument koji ljude i socijalizira i to je ono zašto mi se sviđa. Zašto smo mi, recimo, igrali s azilantima nogomet je zbog toga što uopće nije bilo bitno tko je šta nego je bitna bila samo igra. Meni barem. Meni to puno znači, ja sam cijeli život u nekom nogometu, da li u treningu, da li u praćenju nogometa, nogometnih liga... Na kraju krajeva, navijač sam, to me nekako, 'ajmo reći, obilježilo zadnjih sedam-osam godina.“

On je pratio više nogometnih klubova, objašnjavajući mi da je to isto „k'o prijatelji. Imate puno prijatelja koje simpatizirate, koji su vam dragi, ali uvijek imate nekog prijatelja koji vam je najbolji, na kojeg se možete osloniti“. Kada sam ga pitala koji klub je za njega bio takav, rekao je da je to još uvijek bio NK Zagreb, „s Kranjčevićeve“, iako nije odlazio na njihove utakmice, „zbog toga što taj klub više nije moj klub“. No, pratio je rezultate tog kluba, preko interneta bi pogledao pokoji utakmicu, a „uživo“ nije znao kada je zadnji put bio „na Kranjčevićevoj“. No ipak bi otišao do stadiona u Kranjčevićevoj ulici jedanput mjesečno ili dvaput, na prazni stadion, „čisto da se malo podsjeti“. Tamo je na utakmice počeo dolaziti s 18 godine. Pratio je redovito domaće utakmice, ali je išao i na brojna gostovanja kluba po Hrvatskoj.

Pitajući ga može li razjasniti tko su suvremeni Bijeli anđeli, objasnio mi je da su to samo navijači NK Zagreba 041, ljudi koji su više-manje članovi i Kluba, a Klub se „na kraju razvio u nešto više“. On je bio samo član Anđela i njih deset-petnaest, uglavnom preko grupe na Facebooku, dogovarali su se o tome što će raditi na utakmicama Kluba. Navijači su se prozvali Bijelim anđelima jer su početkom 20. stoljeća tako zvali igrače zagrebačkog kluba koji su tada igrali „dobar nogomet i imali bijele dresove“. Danas igrače NK Zagreba zovu Pjesnici, jer igraju na stadionu u Kranjčevićevoj ulici koja se zove po hrvatskom pjesniku Silviju Strahimiru Kranjčeviću. Bijele anđele još zovu i engleskim imenom: White Angels Zagreb (WAZ). On koristi nekad WAZ jer je kraće, a na transparentima i na predstavljanima Bijelih anđela koriste se oba imena, na hrvatskom i engleskom jeziku.

Na pitanje da mi objasni razliku između Anđela i Kluba, njegovo mišljenje je bilo da su se Anđeli „malo izgubili“ unutar Kluba jer je Klub postao veći od udruge navijača, više je ljudi bilo uključeno u njegov rad nego u rad navijačke grupe. No, navijači su, prema njemu, bili ti koji su osnovali Klub. On je bio protiv toga i nije bio član Kluba

jer je smatrao da nisu imali „masu“ kakvu su na primjer imali navijači zagrebačkog Dinama, Bad Blue Boysi (BBB), kada su osnovali svoj klub Futsal Dinamo (usp. Šantek i Vukušić 2016). Kazivač je bio skeptičan i pesimističan oko budućnosti Kluba: „Pošto mislim da je to prevelika kriška kolača koju mi ne možemo pojesti jer mi imamo premali fond ljudi koji će se baviti Klubom. I to se sad vidi, to se uvijek vidi na utakmicama da fali ljudi oko organizacije tih nekih stvari“.

Objasnio mi je i da je razlika između navijača Bijelih anđela i ljudi koji dođu na teren bodriti Klub ta da su ovi potonji bili fanovi – ljudi koji podržavaju nogometni tim i kojima se više sviđala „ta neka pozadinska priča oko Kluba“: stavovi o antirasizmu, antifašizmu, antidiskriminaciji. Podjelu navijača razradio je Šantek (2017: 45-46), slijedeći Guilianottijevu podjelu na četiri „idealna“ tipa identiteta sportskih gledatelja: navijače, pratitelje, fanove i lualice (ili flanere). Navijače obilježavaju fiksni oblici timske identifikacije prema lokalnom klubu, pratitelji nisu redoviti na utakmicama i ne prate klub kao navijači, fanovi se povezuju s klubom tako što konzumiraju timske rekvizite i identificiraju se s igračima, dok flaneriji mijenjaju sportsku privrženost, ovisno o trendovima.

Kazivač navijač je o onima koje je nazivao fanovima (koji bi, prema navedenoj podjeli, bili pratitelji) Kluba nadalje rekao: „Sve je ljude spojila ta neka ljevičarska špreha, a jako malo ih je spojila navijačka špreha, znači drukanje za Klub“, objasnivši da to znači navijanje za Klub i bodrenje. I dalje je dodao:

„To [navijanje, op. a.] se radi, ali nitko ne smatra da je to nužno, da je to jedino što treba raditi navijačka grupa. Mislim da su oni malo promašili bit toga što znači biti navijač... Mislim da su se ljudi malo odvojili od toga da budu navijači nego su samo simpatizeri nekakvi koji dođu tu i tamo popiti pivu. Ja mislim da kada smo išli na Kranjčevićevu na utakmice da smo puno više bili ekipa, bilo nas je petnaest, a sada nas je na utakmicama oko sto ljudi. Ali, rijetko tko je navijač od tih sto ljudi. Problem kod navijača je, ja mislim, što su oni previše postali NGO²⁷ [izgovara kraticu engleski – en-đi-o, op.a.]. Mi se svi borimo protiv nekakvog kapitalizma, protiv nekakve mafije, protiv nekakve nepravde i protiv svi tih nekakvih modernih stvari, i protiv Europske unije... a onda se primaju novci od te iste države, primat će se novci i preko projekata koji su sponzorirani od Europske unije, od Grada Zagreba, na čijem je čelu Milan Bandić kojeg isto, mislim, ne

²⁷ NGO je kratica od engl. Non-Governmental Organisation – nevladina organizacija.

volimo... I onda mi je to sve isto kontradiktorno... Zato sam ja bio protiv osnivanja kluba jer mi ne možemo skupiti petsto ljudi koji će držati taj klub, znači koji će izdvajati svoje vrijeme i da će se klub moći samofinancirati, i kasnije onda, putem nekakvih 'ajmo reći sponzora sam izgraditi. I to ne sponzora da piše na dresu, nego eventualno oko igrališta ili tako nešto... Po meni, ja mislim da smo mi opet ušli u priču oko modernog nogometa i da smo mi opet unutar sistema. Znači, mi želimo biti van tog nekakvog sistema koji je korumpiran, van tog sustava, ali mi smo i dalje unutar njega i opet ćemo primati pare od tog istog sustava, i prolaziti će nam projekti... Meni je to nekako promašena bit, i zato se ne želim učlaniti u Klub jer ja sam protiv toga."

Na pitanje slaže li se da su Anđeli „ljevičarski ultrasi“ kako ih se opisivalo (usp. Hodges 2015, 2016a, 2016b), rekao je da se slaže da su bili ljevičarski nastrojeni, mislio je i za sebe da je ljevičar, odnosno antifašista, no nije se složio da su bili ultrasi. Tražeći od njega da mi objasni što je podrazumijevao pod ultrasima, rekao je: „Ultrasi su navijači koji idu na svaku utakmicu kluba, i na domaće i na gostujuće utakmice, koji vode računa o izgledu tribine, koji će se transparenti furat', koje će se zastave furat'. Brinu se oko navijanja, oko organiziranja putovanja na utakmice... To je jako mali broj ljudi koji brine o puno stvari što se tiče tribine, ne nogometnog kluba“. Za sebe nije mogao reći da je bio ultras, već je bio navijač, veliki fan, dodavši tome da će tek nakon deset i više godina odlazaka na utakmice sebe moći nazvati ultrasom. Do tada je bio samo navijač koji bodri klub. Anđeli za njega nisu bili ultrasi jer nisu imali ljude koji vode kontinuiranu brigu oko tribine: „Nitko ne živi taj nekakav mentalitet, tu supkulturu. Jako je malo ljudi... I svi se brinu oko toga da budemo ljevičari“, objašnjavajući da bi on htio da ponekad ograda na tribini izgleda

„apolitično, normalno. Čisto da bude jedno pet utakmica za redom da ograda izgleda čisto navijački, znači da bude isključivo za Klub ograda. Ali uvijek imate ljude u udruzi koji žele istaknuti da smo mi ljevičari, ali uvijek... mora biti 'antifa' zastava, uvijek mora biti „Refugees welcome“ [izbjeglice dobrodošle], uvijek mora biti „All colours are beautiful“ [sve su boje lijepe].“

Osim toga, za njega Anđeli nisu bili ultrasi jer nisu stajali iza tih svojih ideala, a i

„pola ljudi na tribini ne zna što znači ultras na tribini, pola ljudi ne bi stalo za te ideale iza kojih grupa stoji i zato mi na tribini imamo

petnaest navijača. To vam je ono, kad vi gledate ljude i onak', mi gubimo i on bi sad najrađe doma otišao, a baš tad Klub treba najveću podršku. I baš tad kad gubi 5:0 trebate pokazati da ste vi tu. E to su ultrasi, to su ultrasi. Kad' klub gubi 5:0 on će ići na sljedećih dvadeset utakmica."

Dodao je još i ovo: „Izgledamo kao navijači, a ne ponašamo se i ne živimo za to“. On je, inače, pratio zbivanja u nogometu, a svjetsku navijačku scenu pratio je preko internetskih navijačkih stranica. No, „tu je“ bio, misleći na utakmice Kluba, jer je dijelio iste vrijednosti kao i Klub: protivio se rasnoj diskriminaciji („zakaj bi' ja nekog mrzio na temelju njegove vjere, boje kože...?“) i svakom obliku homofobije jer, rekao je: „ja mislim da nema veze tko s kim spava u krevetu, ja mislim da je važno kakav je tko čovjek“.

Na pitanje ima li Zagreb 041 Anđelice, odgovorio je da ih nema, ali da se na utakmicama pojavljivao transparent na kojem je nula (0) pretvorena u ženski znak (♀). No, po njemu: „treba biti grupa koja će stajati iza tog transparenta. I mislim da je to najveći problem što će se mene smatrati primitivnim ako ja kažem da ja želim da te cure stoje iza tog transparenta. Znači da ga one furaju na utakmice i da jedan transparent ne bude jedna cura, nego da bude pet cura iza tog jednog transparenta“. Dodao je da bi ga se smatralo „primitivnim“ da tako nešto izjavi jer bi ga ocijenili kao „seksistu“ i zato on nije podržavao suradnju s „takvim neakvim“ udrugama jer „se uvijek mora paziti što se priča, uvijek si seksist“.

Kazivanja ovog „Bijelog anđela“ potvrđuju ono što je Hodges (2015) naveo, a to je da su neki članovi Anđela bili kritični prema suradnji s većim organizacijama koje su okupljale udruge navijača, kao što je Europska mreža nogometnih navijača (FSE, od engl. Football Supporters Europe), organizaciji koja je surađivala s UEFA-om. Ta je organizacija, koja promovira prava nogometnih navijača i pomaže poticanju progresivnih inicijativa u nogometu, prema Hodgesu bila posebno naklonjena Bijelim anđelima. Anđele je FSE odabrao za sudjelovanje u kampanji „Nogometom protiv homofobije“ (Football against Homophobia), premda je udruga Bijelih anđela bila manja od nekih drugih „ljevičarskih klubova“ koji nisu bili odabrani za sudjelovanje u kampanji. Kampanja se sastojala od toga da se transparent, istoimenog naziva kao i kampanja i koji je putovao Europom, izvjesi na nogometnim utakmicama te od organiziranja radionica na temu nogometa i homofobije. Takva se radionica održala u Zagrebu, u Autonomnom kulturnom centru Medika. Hodges (2015) je prikazao fotografiju s događanja na kojoj se vidi veći FSE-ov „profesionalniji i jasniji“ transparent i manji transparent

Anđela, što prema autoru „osvjetljava postojeće ekonomske hijerarhije između dvije organizacije“ (Hodges 2015: 8). Pored velikog transparenta stajao je i tražitelj azila, „što čini ovaj doživljaj neobičnim za kontekst Zagreba, gdje rijetko vidate ne-bijele ljude“ (ibid.). Opisujući jedan drugi događaj, točnije projekt koji su Anđeli 2014. godine završili u suradnji s Centrom za mirovne studije, na temu borbe protiv rasizma kroz rad s tražiteljima azila, Hodges je također pisao o otporu nekih od članova Anđela prema „NGO“-smjeru koji sudjelovanje u takvom projektu nosi, s argumentom da je to odvodilo udrugu od nogometno fokusiranih aktivnosti na terenu. Drugi članovi su takvu uključenost u projekt pravdali kao način dolaženja do sredstava za opremu što će se kasnije moći koristiti kao oprema kluba koji se tada već planirao osnovati (Hodges 2015: 11).

Organizacija i aktivnosti Kluba

Na mrežnim stranicama NK Zagreba 041²⁸ nalazila se informacija da je Klub osnovan kao prva direktnodemokratski organizirana sportska udruga u Hrvatskoj. No, to nije točno jer je prva tako organizirana sportska udruga bila NK Varteks, osnovan 2011. godine na principu „`socios` modela ` jedan član – jedan glas`,“ (Mustapić i Perasović 2020: 82). Kada sam spomenula tu informaciju jednom od mojih sugovornika, rekao je da NK Zagreb 041 izdvaja to što klub nema predsjednika i nije ga imao ni kod osnivanja te su zbog toga osnivači imali administrativne „zavrzlake“ s Gradskom upravom jer, iako je to zakonski bilo moguće, u praksi gradska administracija nije poznavala udrugu bez predsjednika, zamjenika i sličnih funkcija, kako su to u svom statutu bili zamislili osnivači Kluba. O tome što znači direktnodemokratski organizirana udruga, na mrežnim stranicama NK Zagreba 041 objašnjeno je na sljedeći način:

„Razlika između predstavničke (posredne) i direktne (neposredne) demokracije je možda za neke vrlo mala, no u praktičnom, filozofskom i političkom smislu postoji ogromna diferencija. Predstavnička demokracija se često trenutno daje za `jednom` demokracijom i to je ona u kojoj svi živimo, jer je gotovo cijeli svijet organiziran na njenim principima [...] U posredničkoj demokraciji subjekt demokracije (narod neke zemlje, članovi organizacije, kolektiva, stranke) bira svoje predstavnike, u većini

²⁸ www.nkzagreb041.hr, pristupljeno 22. 7. 2017.

slučajeva bira predstavnike koji će ih predstavljati na nekoliko godina (u većini slučajeva četiri). Do problema ove demokracije dolazi jer predstavnici vrlo brzo više nisu pravi predstavnici subjekta, nego počinju predstavljati svoje vlastite interese (svoje osobne ili interese predstavničke elite), te jednom kada budu izabrani više nemaju potrebe svoje postupke opravdavati subjektu koji ga je tamo postavio, niti taj isti subjekt i njihov glas predstavljati [...] Direktna demokracija pak s druge strane postavlja subjekt demokracije na čelo svih odluka. Ona daje mogućnost svim članovima da jednako participiraju u odlukama koje se donose. Naravno to ne znači da imamo donošenje odluka na stadionu od i sa 50.000 ljudi, već podjelu u manje i različite kolektive koji se bave nekim dijelom društva te o njemu i odlučuju. Direktnodemokratski sustav bi bio onaj koji traži kako veću demokračičnost tako i veću angažiranost svojih članova.²⁹

Kako osnivači nisu uspjeli imati samo skupštinu kao najviše i jedino tijelo odlučivanja i upravljanja, da bi osnovali udrugu koja će imati pravni legitimitet, osmišljen je savjet Kluba kao koordinatora rada Kluba između skupština, a „to je zapravo sastanak Kluba i koordinacijsko tijelo za članove te ostale sekcije ili ogranke kluba”.³⁰ Na skupštinama, kako sam i sama svjedočila, donosile su se sve bitne odluke o kojima su odlučivali svi prisutni članovi Kluba. Nadalje, Klub je u razdoblju od 2016. do 2019. godine imao radne grupe koje su trebale odrađivati određene zadatke i poslove nužne za funkcioniranje Kluba, a u njih se mogao uključiti svaki član. Radnih je grupa na početku bilo šest da bi se do sredine 2017. godine taj broj povećao na osam, a nazivi su grupa bili: Administracija i financije, Logistika, Projekti, Tribina, Marketing, Momčad, Ženčad, Klinci. Kada su događanja u istraživanom razdoblju oko Kluba bila najbrojnija, na proljeće 2017. godine, za Klub je igralo 20 dječaka i djevojčica u dobi od 8 do 12 godina. Oni su pripadali kategorijama djece koje su se u službenom natjecanju zvali „zagići” i „limaći”. Djeca koja su tada bila upisana u NK Zagreb 041, uglavnom su bili učenici osnovnih škola s kojima je Klub ostvario suradnju. U školu nogometa Kluba uključena su bila i djeca izbjeglice smještene u Porinu. Tu je školu vodila trenerica rođena u SAD-u, koja se u Hrvatsku doselila 2010. godine. Osim što je profesionalno igrala nogomet, trenerica je imala i UEFA B licencu za treniranje. Osim djece u Klubu, trenirala je i žensku malonogometnu sekciju Kluba, koju je tada činilo od 15 do 20 žena. One su se natjecale na raznim ženskim nogometnim ligama i

²⁹ *ibid.*

³⁰ *ibid.*

turnirima u Zagrebu i izvan njega. Zbog pandemije bolesti COVID-19, tijekom 2020. skupštine se nisu mogle održavati na uobičajeni način (uz fizičku prisutnost članova) te su i sve aktivnosti navedenih radnih grupa svedene na minimum. Jedino su igrači trenirali i održavale su se utakmice, kada je to bilo moguće, s obzirom na epidemiološke mjere koje su propisivale ograničenja broja okupljenih osoba, a bile su uvedene zbog pandemije bolesti COVID-19. Godine 2020. radna grupa „Ženčad“ se ugasila jer se raspao tim igračica NK Zagreba 041. Do proljeća 2021. aktivni su ostali jedino muškarci („momčad“) i djeca („klinci“), no ne kao članovi okupljeni oko radnih grupa, već kao oni koji su, entuzijastično i uporno, dolazili na treninge i igrali nogomet za NK Zagreb 041.

Klub se financirao isključivo članarinama (koja je iznosila 150 kuna za fizičke osobe i 300 kuna za pravne osobe), donacijama i novcem koji se skupljao za provođenje određenih aktivnosti u okviru natječaja na koje se prijavljivao s partnerima Kluba, uglavnom udrugama civilnog društva. Te udruge su bile ujedno i pravne osobe, članice kluba: Centar za mirovne studije, Zelena akcija, Klub studenata Fakulteta političkih znanosti, Klub studenata Filozofskog fakulteta, Autonomni kulturni centar, Mreža antifašistkinja Zagreba, Baza za radničku inicijativu i demokratizaciju i Udruga navijača Bijeli anđeli. Klub je surađivao i s brojnim drugim organizacijama, kao što su Hrvatski Crveni križ, Zaklada Solidarna, Radio Student, Udruga Krijesnica, Pravo na grad, Isusovačka služba za izbjeglice itd. Surađivali su i s organizacijama koje su djelovale izvan Hrvatske, poput spomenutog FSE i mreže FARE (engl. Football against Racism in Europe³¹). Domaće utakmice Klub je do početka sezone 2019./2020. igrao na terenu NK Zelengaj u Dugavama, gdje je ostvario suradnju i sa svim osnovnim školama (OŠ) smještenim u tom dijelu grada: OŠ Fran Galović, OŠ Gustav Krklec, OŠ Dugave i Waldorfskom osnovnom školom. No, od druge polovice 2019. godine dogovorena je suradnja s NK Sava Jakuševac i od tada je Klub na njihovom terenu igrao domaće utakmice. Izvan nogometnih utakmica, u vrijeme od 2016. do 2019. godine, Klub je sudjelovao u raznim aktivnostima, kao što su bili marševi solidarnosti s drugim udrugama ili inicijativama, koncerti, turniri i druga događanja na kojima su se prikupljala sredstva za dobrotvorne i druge svrhe. Na jednoj od skupština održanih 2019. godine budućnost Kluba njegovim članovi su vidjeli u osiguranju financijskih sredstava za održavanje „hladnog pogona“, stvaranje snažnog i stabilnog Kluba uz zadržavanje samoupravljanja,

³¹ U prijevodu na hrvatski: „Nogomet protiv rasizma u Europi“.

pronalazak vlastitog terena za treniranje i igranje domaćih utakmica, stvaranje juniorskog tima te organiziranje više utakmica, druženja i zabave, čime bi se trebao i povećati broj članova Kluba.

Vukušić i Miočić (2017) usporedili su NK Zagreb 041 s drugim primjerom hrvatskog nogometnog kluba koji su osnovali navijači u znak protesta prema upravi s kojom se nisu slagali, s Futsal Dinamom. Utvrdili su da je NK Zagreb 041 jedini ljevičarski hrvatski nogometni klub, kojemu, osim toga, nogomet nije jedini centar fokusa, već su to i razne društvene aktivnosti kao što su „implementacija klasičnih ljevičarskih političkih ideja kao što su antirasizam, antihomofobija, integracija izbjeglica u društvo i općenito rad u zajednici“ (2017: 11). Tako su se, prema Vukušiću i Miočiću, navijači Zagreba 041 distancirali od tradicionalnog razumijevanja navijačke supkulture i stvorili nov, „hibridni“ supkulturni identitet u kojem su „aktivistički (politički i socijalni) identitet i identitet nogometnog navijača neodvojivi i oblikuju čvrstu novu vrstu osnove upravljanja klubom“ (ibid.). Ne propitujući ovdje nužnost ili opravdanost pripisivanja političkih predznaka vrijednostima kao što su antirasizam, antihomofobija, integracija ili rad u zajednici, smatram važnim za istaknuti da je taj politički predznak Kluba bio često tema prijepora između članova, igrača i navijača Kluba. Na jednoj od skupština Kluba, 2017. godine, pitala sam prisutne članove za njihovo mišljenje o takvim, „ljevičarskim“ atributima. Jedan od članova mi je na to odgovorio da je Klub apolitičan te da se ne može utjecati na ono što drugi o njemu pišu. Ostali prisutni članovi nisu ništa komentirali na ovo pitanje. U naknadnim intervjuima koje sam provela početkom 2021. godine, jedan mi je sugovornik, navijač Kluba, rekao ovo:

„Dominiraju ljevičari u Klubu, ali nisu svi. Mi smo u Klubu za sve, no nije isključivo ako je netko desno orijentiran da mu bude zabranjen ulaz u Klub ako poštuje druge. No, ne možeš biti mrzitelj da bi bio član kluba.“

Drugi sugovornik, također navijač, na to je dodao:

„Puno mi je bolje netko desno orijentiran, nego da je netko radikalni ljevičar. Uzmi najpoštenijeg desničara i najradikalnijeg ljevičara – taj pošten desničar će biti bolji od ovog drugog.“

Taj je navijač bio aktivni sudionik Domovinskoga rata i imao je status branitelja. Početkom 1990-ih bio je navijač NK Dinama (Bad Blue Boys, ili, u nastavku, BBB, *Boysi*), što više nije bio jer je „politika striktno ušla“, kako je rekao, u taj najpoznatiji zagrebački klub. O NK Zagrebu

041 dodao je sljedeće:

„BBB veli da je ovo gej klub – čujem to od ekipe na kvartu. A vjerujem da u *Boysima* ima više gejeva. Hrvatska je strašno zatvorena... desničarenje... I ljudima je tu čudno da prihvaćaš gejeve, cure koje su dio LGBT³²... Bilo je tu dečki koji su navijača Hajduka. Sve je tu na prijateljskom bazi, nema mržnje. Zdrava atmosfera. Tu nikad nije bilo problema. *Boysi* su prozvali naš klub gej, a nemaju pojma o nama, nisu nikada bili na tekmi. Ljudi su užasno zatvoreni i konzervativni. Čim si van tih priča (lijevo, desno), već si čudan... Ja isto ne želim da me se svrstava lijevo ili desno.“

Na kraju našeg intervjuja rekao je i ovo:

„Neka se zna: u ZG041 ima branitelja koji podržavaju tu priču. Najlakše je mrziti. Nemaš snage razmišljati o problemu, ali daj razmisli malo. Naš klub je zato totalno drugačiji od drugih. Nitko ne uzima lovu ovdje. Ljudima je to nepojmljivo.“

Utakmice Kluba

Odlasci na domaće utakmice Kluba subotom, a ponekad i nedjeljom, postali su mi s vremenom jedna posebna vrsta izlazaka, utoliko posebija što do tada nisam pratila nogomet, a kamoli išla na nogometne utakmice. Uglavnom sam na utakmice, koje su se održavale prvih godina mog istraživanja na terenu NK Zelengaja u zagrebačkim Dugavama, a poslije na terenu NK Sava Jakuševac, dolazila sama jer moji prijatelji nisu bili obožavatelji nogometa, a i cilj mi je bio neometano promatrati što više onoga što se na terenu i oko terena događalo. Na svakoj bih od utakmica sreća nekoga s kim bih popričala i broj takvih je s vremenom rastao. Uskoro su me članova Kluba, koji su dolazili redovito na utakmice, poznavali iz viđenja. Na većini utakmica pratila bih više što se događa oko terena, na tribini i oko stadiona, a manje samu utakmicu. U nastavku opisujem rezultate promatranja utakmica na kojima sam sudjelovala u sezoni 2016. / 2017. godine.

Na tribinama je uvijek bilo veselo, pjevale su se navijačke pjesme, navijalo se iz svega glasa, svirali su se bubnjevi ili točnije: bubnjalo se. U nekim trenucima palile bi se i baklje, koje su inače bile zabranjene na utakmicama. Kada sam jednog od članova Kluba pitala tko bi

³² LGBT je engleska kratica za: lezbijke, gejeve, biseksualne, transrodne i transeksualne osobe.

mogao doći kontrolirati ima li na terenu baklji, rekao mi je da bi suci utakmice i delegat iz Nogometnog saveza mogli nešto oko toga napisati u zapisnik, ali da se to nije događalo. Baklje su zabranjene, objasnio je, iz sigurnosnih razloga i zbog opasnosti od požara. Na prethodno spomenutoj prezentaciji koju su održali članovi Kluba u travnju 2017. godine saznala sam da su na svim utakmicama u Hrvatskoj, bez obzira na rang lige, baklje bile zabranjene, a da se u svjetskom „modernom nogometu“, prvenstveno onom engleskom, navijači ne smiju ni dizati sa stolaca niti dizati ruke u znak skandiranja ili veselja kada ekipa za koju navijaju zabije gol. Takve se utakmice snimaju i oni koji krše ta pravila bivaju izgnani sa sljedećih utakmica.

U kućici uz nogometni teren u Dugavama često se kuhala hrana, grah na primjer, nekad se peklo i meso, a sve se to jelo nakon završetka utakmice. Piće i hrana koji su tamo bili dostupni nisu se prodavali već je svatko mogao dati svoj novčani prilog (donaciju) za Klub u zamjenu za hranu ili piće. Kuhari i svi ostali koji su sudjelovali u organizaciji utakmica, kao i svi igrači i trener, radili su taj posao volonterski, bez novčane naknade. U razgovoru s jednim od navijača koji je često kuhao na utakmicama u Dugavama, saznala sam da se Klubu pridružio jer ga je pozvao netko tko je već bio član Kluba. Imao je slične svjetonazore kao i Klub. Ukratko mi ih je opisao na sljedeći način: „Nema mržnje, svi su dobrodošli, pomažu jedni drugima“. Njemu su, kao pankeru, naglasio je, to bile bliske vrijednosti. Što se tiče izbjeglica, rekao mi je, on je bio odrastao u Dugavama, gdje je 1980-ih živjelo dosta ljudi porijeklom iz cijeloga svijeta pa se on osjećao kao da živi vani, na primjer u Amsterdamu. Rekao mi je i ovo: „Mi smo pristojni i kod nas neće biti terorizma, ljudi su tu ipak prihvaćeni. Pogledaj ih tu na tribinama: svi navijaju. Nitko tu nije zadržan, svi su otvorenog uma“.

Na utakmice nisu svi gledatelji dolazili u isto vrijeme, prije samog početka igre. Obično bi na početku bilo njih dvadesetak ili tridesetak na tribini, da bi postupno dolazilo još ljudi pa bi se do kraja utakmice na tribinama i uz tribine, u prostoru gdje se posluživala hrana i piće, okupilo između 50 i 100 ljudi. Na nekim značajnijim utakmicama u Dugavama, kao što su bile derbi utakmice ili zadnje utakmica u sezoni, okupilo bi se i do 200 ljudi. Prije početka drugog dijela sezone, u proljeće 2017. godine, Klub je organizirao put na prijateljsku utakmicu koja se igrala u Kloštru Podravskom. Na put je krenulo više od stotinu nas, u dva autobusa, a nakon utakmice svi smo se družili, jeli, pili i na kraju plesali u restoranu uz stadion.

Na utakmicama bi ime Zagreba skandirali svi na tribinama i izvan tribina: mlađi i stariji muškarci, žene, djeca, među kojima i djeca izbjeg-

lice koji bi došli iz obližnjeg Porina, azilanti i tražitelji azila. Uglavnom su na tribinama bili muškarci, no bilo je i žena, poneke bi došle s malim bebama i muževima ili partnerima. Djeca izbjeglice mahala bi zastavama Kluba i udarala u bubnjeve. Kada bi igrači Kluba zabilili gol, svi bi bili sretni, skandirali glasno i više puta: „Zagreb, Zagreb“, naizmjenično s pljeskanjem. Većina se navijačkih pjesama referirala na Zagreb. Osim već spomenute obrade „Horta Magika“, stihovi jedne od ostalih pjesama idu ovako: „Samo ti si tako bijel, tako ponosan i lijep, Zagreb, moj svijet. Svijet, neka čuje cijeli svijet, tu ću živjet' i umrijet', Zagreb, Zagreb“.

Na jednu od utakmica u proljeće 2017. godine došlo je nekoliko dječaka iz Porina, u dobi od 8 do 10 godina. Smjestili su se u središnjem dijelu tribine, među odraslima, veselili se, skakali, pričali njemački, hrvatski, farsi... jer su uglavnom bili iz Afganistana, a neko vrijeme su proveli u Austriji da bi potom, ne svojom voljom, s roditeljima bili transferirani u Zagreb, na način opisan u prethodnim poglavljima.

Na utakmici sam susrela i izbjeglicu porijeklom iz Konga. On je sjedio na tribini i svirao bubanj, ili bi sjeo u prostor gdje sam tada i ja bila, gdje se posluživalo piće i moglo se sjediti na foteljama oko stolova. Sjeo je do mene i u jednom trenutku mu je zazvonio mobitel. Rekao mi je da ga zove prijatelj iz Barcelone pa je počeo s njim razgovarati na *lingala* jeziku i objašnjavati mu što se događa na utakmici. Upoznala sam na toj utakmici i Pedra, Portugalca koji živi u Engleskoj. Saznala sam da mu je to bio drugi put u sezoni kako je došao gledati utakmicu NK Zagreba 041. Došao je u Zagreb na vikend isključivo zbog utakmice. Rekao je da je Klub „našao“, znao je za „Bijele anđele“ i saznao da su osnovali Klub. To je bila „ljubav na prvi pogled“, dodao je. Postojali su slični klubovi u Engleskoj, na primjer Clapton Ultras, ali mi je objasnio da je u Hrvatskoj našao nešto što je sličnije nogometu kakav se igra i gleda u Portugalu: „Više je slobode, sreće... jednostavno je bolje“. Inače, kada je god mogao, putovao je po svijetu, išao na utakmice i posjećivao prijatelje. U jednom sam ga trenutku vidjela kako drži baklju iz koje je šikljao plavi dim te kako vodi pjesmu, na hrvatskom jeziku, izgovarajući prve dvije riječi, nakon koje je ostatak pjesme pjevala cijela tribina: „Zagrebe moj, volim te ja, lediš mi krv u žilama, zbog plave boje gubim razum ja...“.

Jedan od transparenta koji je bio izvješten taj put na ogradi oko igrališta bio je transparent s natpisom „Izbjeglice dobrodošle“. Osim toga, na ovoj i na drugim utakmicama bili su izvješteni i transparenti načinjeni od tkanine na kojima su na engleskom jeziku pisali natpisi „Izbjeglice dobrodošle“ i „Sve boje su lijepe“. U prostoru gdje se

kuhalo, služilo piće i hrana, u jednom trenutku ušla je bila gospođa koja je skupljala boce. Kuhar ju je pitao: „Kaj treba, gospođo?“ na što je ona odgovorila da skuplja boce. Kuhar je tada uzeo plastičnu bocu piva jednog od gledatelja, ostatak piva u njoj pretočio u plastičnu čašu i bio je spreman plastičnu bocu uručiti gospođi, no ona je već bila otišla.

Sudjelovala sam i na dvije utakmice koje je Klub igrao na drugim terenima, u Podsusedu i Kloštru Podravskom. Na njima nitko nije izazivao Klub u smislu protivničkog navijanja ili verbalnih napada zbog vrijednosti za koje se Klub zalagao. Međutim, kada sam pitala neke od igrača i navijača Kluba o eventualnim incidentima na utakmicama, rekli su mi da ih je bilo. Jednom su u Maloj Mlaki, naselju u južnom dijelu Zagreba, Bad Blue Boysi prije utakmice izvjesili transparent „Refugees are not welcome“ [*izbjeglice nisu dobrodošle*], na što su igrači NK Zagreba 041 rekli da neće igrati sve dok se taj transparent ne ukloni. To su učinili, ali, dodao je moj kazivač, „njihovih navijača je bilo desetak, a naših oko pedeset“. Drugom prilikom, kada je NK Zagreb 041 igrao u zagrebačkom naselju Prečko, prema riječima jednog od članova Kluba pripadnici Bad Blue Boysa dobacivali su im: „pederi“, „ubit ćemo vas“, „vi niste Zagreb“, „bando crvena odlazi iz Zagreba“.

Suradnja s tražiteljima azila i uključenost azilanata u rad NK Zagreba 041

Druženja s tražiteljima azila Bijeli anđeli su započeli i prije osnivanja Kluba, u suradnji s Centrom za mirovne studije. Organizirane su bile utakmice između tražitelja azila i navijača Anđela koji su amaterski igrali nogomet. Jedan od članova Bijelih anđela, primajući u prosincu 2011. godine u Osijeku priznanje „Krunoslav Sukić“ za nenasilnu akciju godine, o Anđelima i akciji za koju su dobili priznanje rekao je sljedeće:

„Za nas su stadioni mjesta veselja i druženja, a ne nasilja i mržnje. Također, želimo ukazati na predrasude koje javnost ima o navijačima – mišljenje da su svi navijači huligani i da žele trgati stolice nisu istinite jer mi smo druga strana navijačke kulture. Akcija za koju smo dobili priznanje bila je utakmica pod motom *Nitko nije ilegalan* koja je organizirana u suradnji sa Centrom za mirovne studije i Udrugom mladih antifašista. Željeli smo tražiteljima azila kroz sport ponuditi mali korak prema integraciji u hrvatsko društvo i da ih jednostavno razveselimo. Moto *Nitko nije ilegalan* za nas znači da su tražitelji azila prvenstveno ljudska

bića i da im nitko ne bi trebao zabranjivati da u nekoj državi, u ovom slučaju u Hrvatskoj, nađu novi dom.”³³

Pišući o Anđelima, Hodges (2015) je naveo aktivnosti spomenute mreže FARE, koja je dodjeljivala manja novčana sredstva za tjedan aktivnosti koji se održavao jednom godišnje u europskim gradovima, obično u listopadu. Tada bi navijačka udruga ili nogometni klub organizirali uglavnom ne-natjecateljske turnire, „na kojima se slikaju sa zastavom FARE-a i promoviraju rasnu jednakost u nogometu” (2015: 7). U hrvatskom slučaju, tada se, piše dalje Hodges, redovito pozivaju tražitelji azila, „grupa s kojom su Anđeli u redovitom kontaktu”, kako bi sudjelovali na turniru koji se, osim timova izbjeglica, sastojao i od timova čiji su članovi bili predstavnici raznih nevladinih udruga i ljevičarskih grupa, kao što su Mladi antifašisti, Anarho-sindikalisti, Queer Sport i drugi.

Od kazivača navijača Bijelih anđela saznala sam (u kolovozu 2017. godine) da su utakmice s izbjeglicama i tražiteljima azila igrali navijači koji bi se tom prigodom okupili, a koji su nogomet igrali rekreativno, kao i on, svatko uglavnom u svom kvartu. Rekao mi je:

„Meni je poanta više bila na druženju i upoznavanju drugih kultura. To je meni bilo vrlo bitno. OK, ja sam dosta onak’, dosta volim zemljopis pa mi je uvijek bila bitna njihova kultura i te neke stvari su me zanimale i volim, volio sam slušati kad su pričali kako je njima tamo bilo i što su radili, i... ne znam, koliko jezika pričaju... i meni se samo taj nekakav društveno-socijalni angažman sviđao.”

Sjećao se da su pet ili šest puta igrali na igralištu osnovne škole u Slobostini i mislio da je prvi organiziran izlet izvan Zagreba bio izlet u Kutinu (gdje se nalazi prihvatilište za tražitelje azila). Tamo su igrali na terenu NK Moslavine, ali to je „bilo kratko” jer su članovi Anđela taj isti dan išli na utakmicu u Vinkovce, gdje je NK Zagreb igrao protiv Cibalijske. Taj su put Anđeli bili izgubili, rezultat je bio 10: 1 za tražitelje azila. Prema njegovom sjećanju, u igranju nogometa i druženju s azilantima sudjelovale su i druge organizacije, poput Antifa Zagreb, dok bi FARE svake godine organizirao tjedan borbe protiv rasizma, *FARE Action Week*, i navijačka grupa je u okviru tog tjedna organizirala nogometne turnire. Sjetio se da su bila takva tri ili četiri turnira na kojima bi bile po dvije ekipe azilanata:

³³ Izvor: <https://www.youtube.com/watch?v=HbeKbgTt-Tw>, pristupljeno 7. 7. 2017.

„Mi smo organizirali turnir i svaki put smo zvali obavezno azilante [mислеći općenito na izbjeglice, op.a.] kao jednu od ekipa, a mislim da su na svakom turniru bile po dvije ekipe jer su oni, naravno, htjeli igrati.“

Anđeli bi taj tjedan borbe protiv rasizma organizirali u tjednu kada bi Prva hrvatska nogometna liga imala stanku jer je tada njihov klub, NK Zagreb, igrao za reprezentaciju. Tada su navijači svaki tjedan odlazili na utakmice NK Zagreba: „od 9. do 12. mjeseca imate 17 tjedana kada ste vi svaki drugi vikend van Zagreba i svaki vikend imate domaću utakmicu“.

Otkad je osnovan NK Zagreb 041, Anđeli nisu organizirali takav turnir s tražiteljima azila jer ga nisu imali vremena organizirati i nisu imali dovoljno sredstava. Prema tom kazivaču, godišnje bi Klub potrošio oko 50-60 tisuća kuna na obaveze vezane uz sudjelovanje u službenoj nogometnoj ligi, dodajući da je to „sedmi rang natjecanja, to je ful amaterski“. Prije su imali vremena jer nisu bili angažirani oko Kluba, samo su išli na utakmice NK Zagreba. Tada je najveća organizacija bila kako će ići na gostovanje, tko će ići na gostovanje i tko ima auto. „To se dogovori za dva dana, a danas je briga: tko će polajhati teren, tko će očistiti prostorije nakon utakmice, tko će doći prije utakmice sve postaviti da se može odigrati utakmica, tko će peć', tko će kuhat', tko će pisati zapisnik, tko će voditi administraciju“.

Od sugovornika navijača doznala sam i da je upoznao drugog mog sugovornika, izbjeglicu porijeklom iz Senegala, kada su išli u Rijeku igrati nogomet. Osim njih dvojice, sjećao se da su u kombiju koji ih je iz Zagreba vozio u Rijeku bila još dva člana Bijelih anđela i petorica tražitelja azila iz Porina. Razmijenio je tada brojeve telefona s nekima od tražitelja azila i rekao mi da je tako sve počelo: „I onda je [kazivač iz Senegala, op.a.] saznao da može igrati za naš Klub, i to je to“. Trenera, izbjeglicu porijeklom iz Nigerije, navijač je susreo krajem 2014. godine, ali ga je bolje upoznao tek kasnije, kada je počeo službeno trenirati s ekipom Kluba. Mislio je da je to bilo u veljači ili ožujku 2016. godine, kada su počele pripreme za drugi dio sezone. Trener je prije toga trenirao „klinge“ u NK Utrini i netko ga je iz Kluba pitao da li bi bio voljan trenirati za Klub pa je on pristao i tako postao prvi trener Kluba, uz to i osoba koja je u Hrvatskoj dobila azil. Inače, kazivač-navijač nije planirao igrati za Klub, on je bio navijač, no Klubu je tada nedostajalo igrača, a on je bio relativno dobar. Osim toga, nije pio i nije pušio te je „mogao trčati“, kako mi je rekao. Saznala sam od njega i da je u prvoj nogometnoj sezoni NK Zagreba 041 na trening dolazilo dosta tražitelja azila, ali ih nisu mogli sve registrirati. Jedino su Senegalca uspjeli

registrirati, a dosta je njih otpalo i stoga što su bili „neozbiljni“, kako je rekao taj kazivač.

U polustrukturiranom intervjuu s drugim kazivačem,³⁴ članom Kluba koji je od 2016. do 2020. godine bio aktivan u radu s izbjeglicama, točnije djecom izbjeglicama, saznala sam da je rad s izbjeglicama otpočetak, već na prvoj skupštini, bio predviđen kao dio aktivnosti Kluba. To je čak bio jedan od razloga osnivanja Kluba, prema kazivaču i razlog koji je njega motivirao da se uključi u „cijelu priču“. Na početku su treninzi bili u zagrebačkom kvartu Travnom gdje su dolazili i „dečki“ iz Porina. Rekao je: „Čak smo očekivali da će tih igrača biti i puno više, da će to biti skoro izbjeglički klub. Znači, da će većinom igrati izbjeglice plus par domaćih dečki“. To se ipak nije dogodilo, iako ih je na početku, dok su igrali u Travnom, dolazilo više nego nakon što je Klub osnovan: polovicu igrača su tada činili tražitelja azila iz Porina, a drugu polovicu „domaći“ dečki. Dva su razloga, prema tom kazivaču članu Kluba, zašto Klub nije postao „izbjeglički“.

Opisao je to ovim riječima:

„U početku dok su bili treninzi u Travnom dolazilo ih je barem pola-pola, ako ne i više izbjeglica, znači tražitelja azila, nego što je bilo domaćih dečki. Ali onda kada se to počelo slagati u neku selekciju, kada su počeli malo jači treninzi; jači, mislim, kada su postali to zapravo treninzi i kada to više nije bilo samo igranje na livadi, onda je trener bio nezadovoljan s nekima od njih jer su oni stvarno tamo dolazili povremeno, i kad' hoće i kad' neće. Recimo, trener, on je ovako bio dosta tolerantan, ali nije uopće tolerirao alkohol. Znači ne možeš doći s pivom na trening, a neki su dolazili. I onda je on rekao tim nekim dečkima iz Porina doslovno: 'ajde nemojte više dolaziti na utakmice; ako ćete trenirati, OK, a ako ne, ne'.“

Nakon toga su se neki „uozbiljili“, kako je rekao, a neki su prestali dolaziti. Drugi razlog je bio, prema kazivaču, taj da su u Klubu shvatili da je bilo dosta teško „te ljude registrirati u Savezu“, misleći na Hrvatski nogometni savez (HNS). Neki su ipak dolazili na treninge iako ih je bilo teško ili nemoguće registrirati. FIFA je, prema kazivaču, inzistirala da kod registracije nogometnog igrača u nekom nogometnom savezu taj igrač mora donijeti ili ispisnicu iz svog matičnog saveza ili potvrdu da nikada nije bio upisan u nogometni savez u svojoj zemlji.

³⁴ Intervju je proveden u kolovozu 2017. godine.

Na taj način FIFA je htjela izbjeći dvojne registracije, na primjer da se jedan igrač registrira i u hrvatskom i u bosanskohercegovačkom savezu, kako bi se izbjegle malverzacije i trgovine s igračima. Problem s tražiteljima azila i azilantima je, prema riječima kazivača, „što se oni ne smiju javiti u svoju domicilnu zemlju. Svi su oni pobjegli s razlogom. Vrlo malo njih se smije javiti kući i reći gdje su, većina ne smije, a i da smiju... nemaš koga nazvati“, objašnjavajući da su zadnje navedeni slučaj imali s igračem iz Sirije gdje se, u vrijeme najvećih ratnih razaranja, nitko nije javljao u njihovom nogometnom savezu: „Zoveš neke brojeve i nitko se ne javlja na te telefone“. ³⁵ Neki igrači su uspjeli dobiti „neke“ potvrde, a za druge je igrač Klub uspio postići kompromis s HNS-om da za njih hrvatsko Ministarstvo unutarnjih poslova (MUP) izda potvrdu da se „ti ljudi stvarno ne smiju javiti u svoju zemlju, da su tamo u nekom problemu, da su tražitelji azila ili azilanti i da se ne smiju javiti“. Prema kazivačevim riječima, nakon toga bi tim igračima Savez izdao privremenu dozvolu igranja nogometa u Klubu na godinu dana i ako bi im se u tom razdoblju javio njihov domicilni savez, brisala im se dozvola, a ako se unutar godine dana nisu javili, onda se smatralo da je dozvola igranja nogometa izdana za stalno. Svaki se slučaj rješavao individualno, postupak je dosta dugo trajao i na kraju se nije znalo hoće li MUP izdati potvrdu za tražitelja azila i azilanta ili neće. Kao posljedica toga, kazivač je rekao da „tim dečkima pada motivacija, dolaze na treninge, a ne igraju utakmice“ jer ne mogu biti registrirani dok se ne riješi pitanje njihove veze s matičnim nogometnim savezom, odnosno ne dobije službena potvrda da oni svoje zemlje porijekla ne mogu kontaktirati. Osim toga, postojalo je i pravilo o tome koliko stranaca može biti u jednom trenutku na terenu dok se igra službena utakmica. U rangu u kojemu je igrao NK Zagreb 041 u jednom trenutku na terenu moglo je igrati najviše dva stranca, točnije ne-EU državljana. Kazivač je komentirao da je to imalo smisla u velikim klubovima, ali nije u klubovima kakav je Zagreb 041, koji je htio upravo strance, odnosno posebnu skupinu stranaca uključiti u nogomet. Osim toga, na „amaterskoj razini“ na kojoj „nema novaca“, to je za njega bilo i pomalo apsurdno. Klub je pokušavao to promijeniti lobiranjem preko HNS-a i preko Ureda pravobraniteljice za djecu jer su se i na djecu igrače nogometa u juniorskim ekipama odnosila ista pravila o registraciji kao i za odrasle igrače. Kazivač je naglasio da je to sve imalo smisla „kada se ne radi o ljudima koji bježe od rata i kada se ne

³⁵ Intervju je vođen sredinom 2017. godine, a od tada su se procedure promijenile te izbjeglica više ne treba sam kontaktirati nogometni savez u zemlji svog porijekla, već to radi FIFA, ne otkrivajući zemlju u kojoj je izbjeglica pronašao utočište.

radi o matičnim klubovima gdje novaca nema", a u suprotnome su „ta pravila onako, malo smiješna“. No svi drugi klubovi slični NK Zagrebu 041 u drugim europskim zemljama imali su, prema njegovim riječima, slične probleme. Na primjer, negdje je bilo dozvoljeno imati pet igrača stranaca na terenu za vrijeme utakmice, a negdje četiri, no svi su imali isti problem. Neki klubovi, kao što je na primjer Glasgow United (klub za koji su igrali samo izbjeglice) riješili su te probleme na način da su s drugim klubovima osnovali paralelnu ligu koja je bila izvan njihovog nacionalnog nogometnog sustava i, kako je kazivač naveo: „ne odgovaraju FIFA-i ni UEFA-i ni čemu, imaju svoju alternativnu nogometnu ligu i tamo klubovi mogu raditi što hoće, doslovno“. U Hrvatskoj bi to bilo teško jer je NK Zagreb 041 bio jedini takav klub, uz još možda dva ili tri kluba, prema kazivaču, koji bi bili zainteresirani za takvu alternativnu nogometnu ligu.

S djecom tražitelja azila koji su trenirali u Klubu i s kojima je kazivač kontinuirano radio odnos je, prema njegovim riječima, bio odličan. No, s njihovim roditeljima teže je bilo stupiti u kontakt i animirati ih da, na primjer, dolaze na utakmice Kluba. „Najčešće je to zbog jezika“, objasnio mi je, dodavši da je čak bio organizirao neku vrstu roditeljskog sastanka na koji su pozvali roditelje djece koja su trenirala nogomet u Klubu, „da znaju gdje im djeca dolaze, da znaju kakav je ovo Klub... i koja je uopće ideja sve te cijele priče“. Organizaciju tog sastanka u Porinu pomogla je i Isusovačka služba za izbjeglice, no roditelji se uopće nisu bili pojavili na sastanku, odnosno došlo ih je tek nekoliko i oni nikada više nakon toga nisu došli na trening svoje djece. No kazivač je to objasnio i time da je uglavnom bilo neuobičajeno da roditelji vode djecu na treninge. Plan Kluba bio je i da djeca, kao i punoljetni tražitelji azila iz Porina nastave dolaziti na treninge i zato je Klub, sredinom 2017. godine, tražio teren koji bi bio bliži Porinu. Osim toga, kazivač je smatrao da je Klub trebao raditi na tome da u Porinu imaju „dečke“ koji će dovoditi druge tražitelje azila (odrasle i starije dječake) na treninge i utakmice. Rekao mi je i da su djeca iz Porina, u dobi između 9 i 11 godina, krajem kolovoza 2017. godine jedva čekala da ponovo počnu treninzi. Na treninge za juniore u to vrijeme dolazilo je desetak dječaka iz Porina i 5-6 „lokalnih“ dječaka. Djeca su trenirala na terenu Waldorfske škole koja je blizu Porina i koja im to ništa nije naplaćivala. Klub se odužio toj školi na način da je s njima sudjelovao na jednoj od radnih akcija sređivanja terena i prostora oko njihovog nogometnog terena.

Ispitujući dalje kazivača da li je više odraslih tražitelja azila i azilanta dolazilo igrati za Klub dok im je trener bio azilant (2015. i 2016. godine), rekao mi je da je iz razgovara s nekim od igrača saznao da

nije bilo velike razlike u tome da li je trener bio azilant ili „domaći“ trener.

U drugom dijelu nogometne sezone 2016./2017. i nakon toga, sve do kraja 2019. godine, na utakmicama Kluba nije bilo igrača koji su dobili azil ili bili u procesu traženja međunarodne zaštite. No, ovi drugi bi povremeno dolazili na treninge i to se događalo sve do kraja 2020. godine, kako mi je rekao, početkom 2021. godine, aktualni trener Kluba.

Iz intervjua održanog u studenome 2019. godine s dva igrača Kluba, rođenim Zagrepčanima, izdvajam one dijelove koji su se pokazali relevantnima za shvaćanje zašto bi netko iz „domaće“ kulture igrao nogomet s onima koji dolaze iz neke „druge“ sredine, odnosno zašto se u Zagrebu oko Kluba koji se tek osnivao, NK Zagreba 041, nije dogodilo ono što su Spracklen, Long i Hylton (2015), istražujući nove migrant-ske zajednice u Engleskoj, utvrdili: da je sport više prostor stvaranja distinkcije i statusa nego inkluzije i građenja mostova između društva prihvata i imigranata. Naime, jedan od dvojice tih kazivača mi je rekao:

„Godilo ti da se podružiš s dečkima jer vidiš da im tako nešto treba. Ako imaš neku ljudsku dozu empatije koja bi, po meni, trebala biti urođena, naravno da prema tome ne možeš biti ravnodušan, pogotovo ak' su dečki sami po sebi OK, dobiješ tu neku želju da ih uključiš, da im nekako barem daš do znanja da mogu, tipa, staviti mozak na pašu. Ako je to sve što možeš napraviti, super ti je. Na kraju krajeva, ti dečki su se vjerojatno svega nagledali, svašta prošli u životu i nemaju taj luksuz poslije treninga otići doma među svoje, živjeti pristojno i uređeno pa ih onda barem pokušaš uključiti da budu dio te neke rasonode, razbibrige, ili čega god već.“

Povezao je to i s općenitim razlozima zašto je bio vezan uz jedan nogometni klub, u ovom slučaju NK Zagreb 041:

„Otpočetka je bila naglašena ta stavka druženja i novih poznanstava pa je to dalo neku posebnu draž. I dan danas mislim kada me ljudi pitaju: 'Pa ti imaš 30 godina, što ti treba trčati po selu?' da dobiješ nešto od toga. Na kraju krajeva, dobiješ poznanstva s ljudima do kojih ti je stalo i koje smatraš vrijednima i dugi niz godina poslije, barem ja tako mislim sada. Onda to sve skupa nešto i vrijedi.“

Na pitanje zašto se izbjeglice koje su u Klubu neko vrijeme bile aktivne nisu u njemu i zadržala, poput njega, rekao je ovo:

„Oni sami nisu pokazali inicijativu da se jače asimiliraju ili uključe. Mogli su, što se nas tiče. I nikada s naše strane nije bilo kamena spoticanja. Oni su sami radili te neke, `ajmo reći, granice angažiranosti i involviranosti u cijelu tu priču. Makar to bilo samo čisto druženje ili štogod. Tako da mi nismo htjeli biti agresivni da ih ispitujemo, mi smo uvijek bili na raspolaganju da se trenira, igra nogomet, popije piće, podruži. To im je uvijek bilo na pladnju, nas dečki koji smo u igračkom smislu bili angažirani. Mi nismo zakazali u tom smislu. Svi dečki koji su bili, bili su s nama unutra... Ja sam s ljudske strane isti uvijek pa, prema tome, svatko tko je na mjestu, solidan, nije zlonamjeran, mene će dobiti. Sam taj neki pristup inkluziviteta je s naše strane uvijek bio prisutan. Mi smo s nogometne priče njima izlazili u susret kadgod smo mogli.“

Na kraju, zaključio je:

„Nekaj s njima je uvijek čudljivo. Kao da imaju sloj po sloj da, kao kod babuške, dođeš do pravog čovjeka. Sigurno im nije lako. Možda su ekstra oprezni jer tko zna što su u životu prošli.“

Drugi je od dvojice igrača objasnio kako je došao do NK Zagreba 041 i zašto je u timu ostao igrati dulji niz godina, a počeo je kada je već prešao tridesetu:

„Ostavio sam se napokon nogometa, kupio sam bicikl i počeo sam se vozikati okolo. I kako sam u Slobošćini, idem na Sljeme, prolazim kraj Mamutice i vidim tamo hrpu ljudi: crnci, Arapi, bijelci, naši domaći, Englezi, ovo-ono... I bilo mi zanimljivo i došao mi je frend koji živi na Trešnjevci i pitao me bi li igrao za taj klub. `White Angelsi su se odmaknuli od prvoligaškog Zagreba, osnivaju novi klub, tu je skroz nova priča, ima svega zanimljivog, priča se engleski, trener je neki Nigerijac, je l' bi igrao? Daj pomogni dečkima, išli bi na rang više'. I ja sam rekao `dobro', svidjela mi se priča, osjetio sam žar i zanos, iako nisu ni imali svlačionice. I dolazila je neka ekipa gledati nas jazavce kako ne znamo ni igrati. Pa dolazi neka ekipa s fotićem, pa te hoće intervjuirati, zove te van. To mi se svidjelo jer nema toga drugdje. Desio se neki klik jer bez tog klika nema ništa jer ne dobivaš tu lovnu. Daješ nekaj od sebe, no glupo je ako ne osjećaš da nema smisla za to se davati. To je trajalo dosta dugo, traje i dan danas, samo u smanjenom obujmu.“

Objasnio je i zašto igra nogomet:

„Nogomet znači tim, zajedništvo, odgovornost prema grupi, prijateljstvo, nešto u tom stilu. Osjećaš se pripadnikom krda i vi zajedno stvarate neku priču. A opet, igra je. Nije nešto preozbiljno, pitanje života i smrti, to je igra. Iako imam 37 godina, kao igra te drži u doticaju s onim nečim prijašnjim. To je i filter, opuštanje, stres-terapija. Netko skuplja čepove od različitih vrsta piva, mi igramo nogomet. Netko ide u kazalište, mi igramo nogomet.“

Na to je i dodao: „Nije me nitko o tome ni pitao“.

Druženja s izbjeglicama i drugim migrantima koji su prošli kroz Klub, kao i odnos između „domaćih“ dečki i izbjeglica, kazivač je opisao ovim riječima:

„Ti kad igraš nogomet vidiš tu neku ekipu dva ili tri puta tjedno i na tekmi. I uglavnom ostaneš poslije treniga i tekme na pivi, dva, tri, četiri puta. I tu krenu razgovori. Oni su bili uglavnom muslimani i nisu cugali i često su se nakon tekmi i treninga vrlo brzo kupili doma. Znači nisi imao vremena osim površnih razgovora ni čačkati nešto dublje. Najdublje je bilo što smo završili kod jednog od njih na svadbi. No uvijek smo pričali i o tekućim temama. Ak' se neće netko sam otvoriti, nećeš ga ni pitati.“

Njegovo objašnjenje zašto se izbjeglice nisu dulje zadržale u NK Zagrebu 041 kao igrači bilo je ovo: „Bila je prevelika fluktuacija ljudi. Da su tu ostali, sigurno bi se stvorile čvršće veze.“ Dodao je i da je ponašanje njega i drugih igrača prema njima bilo kao prema svakom drugom igraču:

„Većina dečki se ponašala prema njima kao da je došao bilo tko, neki domaći dečko. Tak' se gledalo na to. Nit' si se ulizivao, nit' si ga zezao na način da ga spuštaš. U svemu su se osjećali dobrodošli... To je u stvari to. A ne ono da ja kažem: 'on je došao tu, ja ga furam za ručicu, evo ti moj krevet'. Ne, to nije to. I vi morate dati nešto od sebe i mi. Na naš trening može doći tkogod. Dolazili su likovi koji su žešće tarabe, ali igrali su s nama.... Ako je netko radio spektakle s njima, to je drugi par čarapa.“

I, na kraju, svoju vezu s ovim nogometnim timom kazivač je objasnio:

„Zakaj to radiš' – pitaju drugi. Oni van kluba. Govorim sam sebi da ću prestati jer je to kao vaga – to vrijeme bi mogao iskoristiti

s djevojkom, kod staraca na ručak, na planinarenje s frendovima. No ova priča tu me drži, ta ekipa i ti ljudi. No, Igor kaže seoski fudbal – to je više od toga. Priča malo veća od toga. Nije strogo samo nogomet već su involvirani ljudi i iako je to zadnja liga, pojavi se tu od 10 do 50 ljudi. Na početku je bilo to puno više, toga nema u drugim klubovima – to je nešto što mene privlači. Pa onda – tu sam dobio ono što nigdje drugdje nisam dobio – igrati s ljudima s drugog kontinenta, druge boje kože, drugih rezona, druge vjere... I onda kroz sport vidiš kako oni funkcioniraju, kako su se snašli tu. To mi je, onak', bilo zanimljivo. To je miks svega – teško je reći što je to što te drži [uz Klub, op.a].“

U nastavku predstavljam intervjue provedene s dvije osobe koje su dobile azil u Hrvatskoj, a u Klubu su bile i službeno registrirane (preko HNS-a): jedan je bio trener Kluba, a drugi igrač.

Trener Kluba

Trenera Kluba porijeklom iz Nigerije, koji je 2015. godine dobio azil u Hrvatskoj, prvi put sam vidjela neposredno nakon što sam odlučila istraživati suvremeno izbjeglištvo u okviru svog doktorskog studija. To je bilo u veljači 2015. godine. Bio je jedan od govornika na konferenciji o izbjeglicama u Kulturnom-informativnom centru u Zagrebu. Nakon toga sam ga viđala na utakmicama NK Zagreba 041, na klupi igrača za vrijeme utakmice, a poslije utakmice se družio s nogometašima i svima koji su došli podržati tim. Kao članica NK Zagreba 041, negdje pred kraj 2016. godine na jednoj od skupština udruge saznala sam da je bio odstupio s mjesta trenera jer je htio posvetiti više vremena svojoj obitelji. Poslije sam ga viđala na nekim utakmicama Kluba, a na jednoj od njih, u svibnju 2017. godine, pristupila sam mu, objasnila što istražujem i pitala ga bi li htio razgovarati sa mnom. Rekao mi je da trenutno nije bio raspoložen za razgovore na temu izbjeglištva ili integracije te da će možda poslije biti spreman, da mu se javim za dva mjeseca. Početkom kolovoza kontaktirala sam ga porukom preko Facebooka i odmah mi je odgovorio da pristaje na razgovor. Prije razgovora pregledala sam poveznice s interneta u kojima se on spominjao i koje sam s vremenom bila skupila. U jednoj od njih, iz rujna 2016. godine, prikazan je video-prilog u kojemu on na hrvatskom jeziku priča kako je nogometaš Davor Šuker jako poznat u Nigeriji i da ga Nigerija voli. Kazivač je u tom prilogu za sebe rekao da voli hrvatsku himnu: „Divna je“, intonirajući dio melodije himne. U prilogu se dalje navodilo o njemu da je 2013. godine iz Nigerije pobjegao u Europu, gdje su ga

u Sloveniji zaustavili policajci i rekli mu ide u Hrvatsku. U Porinu je proveo dvije godine čekajući na azil. U Zagrebu je upoznao i ženu s kojom se vjenčao u listopadu 2016. godine. U to vrijeme je radio preko dana kao konobar, a popodne je bio trener ekipe Zagreba 041. Znao je već i za hrvatske popularne pjevače: sviđao mu se Toni Cetinski, a posebno glazba 2Cellosa, na koju se lako uspavljavao (Pajić 2016).

U jednom drugom medijskom natpisu o njemu, iz lipnja 2017. godine na engleskom jeziku (Womack i Balta 2017), saznala sam da ima 35 godina i da je bio profesionalni igrač nogometa kojemu je, dok je još bio mali, uzor bio hrvatski nogometaš Zvonimir Boban. Čak su mu suigrači dali i nadimak Boban. Kao profesionalni nogometaš je 2004. godine došao u Crnu Goru igrati za tamošnji klub Jedinstvo Bijelo Polje, na dvije godine. Tada je prvi puta vidio Europu:

„Puno je stvari bilo drugačije nego u Africi. Bio sam usamljen. Tada sam mislio da bih u Nigeriji imao bolji život i vratio sam se kući. Ali počeo sam žaliti zbog takve odluke. Vjerski su se problemi u Nigeriji pogoršavali. Vidio sam da je u Europi život sigurniji. Zašto sam se vratio?“

U članku je dalje pisalo i da je bio napadnut i proveo neko vrijeme u bolnici te je 2011. godine odlučio drugi puta napustiti Nigeriju, tada kao izbjeglica: „Pobjegao sam s krijumčarima, preko Libije i Mediterana. Postoje stvari o kojima ne želim razgovarati, to je čista istina. To je bio put koji nitko ne bi htio zapamtiti“. Zaustavili su ga u Sloveniji i završio je tamo u prihvatilištu. Rekli su da će njega i neke druge izbjeglice koje su se tamo zatekle poslati u Hrvatsku. Ti drugi su se razbježali, no on je spakirao svoje stvari i čekao:

„Mislio sam: ne želim više bježati, dosta mi je. Imao sam dobar osjećaj o Hrvatskoj. Hrvatska je nogomet. Policija mi je rekla da je to bilo prvi put da je netko sjedio i čekao ih, spreman.“

Kada je došao u Hrvatsku, u Porinu je počeo ohrabrivati druge tražitelje azila da počnu igrati nogomet, a Crveni križ im je osigurao teren u susjedstvu toga prihvatilišta.

„U nogometu nismo se osjećali kao tražitelji azila već samo kao igrači, koji se bave sportom sasvim prirodno, kao svi ostali.“

U tom članku je pisalo i da je dobio azil, bio oženjen Hrvaticom, trenirao djecu nogomet u NK Utrini i odrasle u NK Zagrebu 041, isto-

vremeno radeći posao barmena. Također, pohađao je školu za nogometnog trenera kako bi postao ovlaštenim trenerom Hrvatskoga nogometnog saveza.

S, tada već bivšim, trenerom NK Zagreba 041 našla sam se početkom kolovoza 2017. godine. Rekao mi je da je upravo bio dobio licencu nogometnog trenera te da je promijenio posao, no i dalje je radio u ugostiteljstvu, sada kao barmen u jednom od najvećih kazina u Zagrebu. Pričao mi je i o svojim shvaćanjima integracije koja po njemu ima više razina, a najveća će razina biti dostignuta kada ga hrvatsko društvo neće doživljavati kao stranca, odnosno kada stranci u Hrvatskoj budu imali položaj ravnopravan domicilnom stanovništvu. Odluku o prestanku treniranja igrača NK Zagreba 041 (posao koji je radio volonterski, bez primanja novčane naknade) morao je donijeti zbog nedostatka vremena za sve svoje poslovne i obiteljske obaveze. Želio je više vremena posvetiti svojoj supruzi. Znao je da to neki članovi Kluba ili igrači nisu bili dobro primili, no on je morao tada donijeti takvu odluku jer nije bio osoba koja bi polovično odrađivala svoje obaveze. Prisjetio se i prvog posla koji je dobio preko Crvenoga križa, posla konobara. Budući da je kafić tražio iskusnog radnika, osoba iz Crvenog križa mu je rekla da im kaže kako ima iskustva u konobarskom poslu. On to nije mogao napraviti jer je bio iskrena osoba te vjerovao da jedino iskrenošću može uspjeti u životu, bilo gdje. Rekao je tako u kafiću da nema iskustva, ali ih je i zamolio da mu daju priliku jer će dati sve od sebe da radi taj posao kako treba. Dali su mu priliku za rad i ostao je u tom kafiću sve dok mu se nije pružila bolja poslovna prilika. Rekao mi je i da ljudi cijene njegovu iskrenost te da je tako bivši poslodavac, kada je tražio da mu preporuči neku osobu za rad, nije niti obavio razgovor s tom osobom, primio ju je samo na temelju njegove preporuke. Sličan je bio njegov pristup radu kada je trenirao nogometaše NK Zagreba 041: igrači su trebali biti disciplinirani, razmišljati o svojim postupcima prije no što impulzivno reaguju na terenu ili oko terena. Rekao je da nije igrače birao na osnovi toga tko je tražitelj azila ili azilant, već na osnovi toga kakav je tko igrač i kako se ponašao u timu.

Drugi razgovor, točnije intervju, s bivšim trenerom Kluba vodila sam krajem ljeta 2017. godine. Pričali smo o integraciji i njegovim iskustvima nogometnog trenera. Rekao je da smatra da je integracija „veliki proces koji zahtijeva puno strpljenja“ i da se o njoj treba učiti od ljudi koji su bili u sličnoj situaciji jer se drugačije integracija ne može shvatiti: „Netko tko živi sa svojim roditeljima i ima sve što mu je potrebno nikad neće shvatiti što je integracija“. Porin je bila njegova najveća škola u životu, tamo je dobio najviše znanja jer je tamo morao živjeti s raznim ljudima, iz raznih dijelova svijeta, koji pričaju razne jezike i

imaju različite poglede na život. O procesu integracije puno je naučio i kroz nogomet u koji se uključio dok je čekao azil u Porinu. Rekao je: „Kada smo počeli igrati, nije bilo važno otkuda je tko, koje je vjeroispovijesti“, dodajući da su svi igrali zajedno i to je bilo nešto što su radili na vlastitu inicijativu. Sjećao se i da su policajci, ljudi iz Crvenog križa i MUP-a gledali njih, tražitelje azila, kako igraju nogomet i to je za njega bilo „jako lijepo“ jer je to bila jedina stvar koja ih je privukla, nešto što su uočili i htjeli pratiti. Kako je kazivač rekao, tražitelji azila su igrali s radošću, a policija ih je gledala i svi su bili sretni. Nakon toga je Crveni križ odlučio plaćati igralište na kojemu su tražitelji azila počeli igrati nogomet.

Kazivač je rekao da su tražitelji azila htjeli da im on bude trener objašnjavajući to svojim karakterom: bio je osoba koja sve ljude poštuje i vodi isključivo svoju, a ne tuđe brige, ide svojim putem i drži se svojih principa. To su drugi prepoznali kod njega, neki su ga zbog toga poštivali, a poneki i nisu razumjeli. Tražitelji azila u Porinu odabrali su ga da ih trenira i pripremi za jedan turnir u nogometu u kojem su trebali igrali protiv ekipe koju su formirali ljudi iz MUP-a, Crvenoga križa i još neki drugi Hrvati, kako je rekao. Igrali su povodom Međunarodnog dana izbjeglica, 2013. godine. Kazivač je vodio tim tražitelja azila, bio im trener i istovremeno igrač, te su pobijedili na turniru. Tadašnjem voditelju Porina svidio se način kako je igrao i htio ga je uključiti u jednu policijsku ekipu koja je trebala igrati na nogometnom turniru protiv drugih timova policajaca. Čak je i počeo trenirati s njima, no budući da tada nije imao azil, ipak na kraju nije mogao sudjelovati na tom natjecanju.

Treninzi s tražiteljima azila, koje je pokrenuo Crveni križ na terenu NK Utrine, održavali su se svaki četvrtak. On bi tada znao u Porinu ići od vrata do vrata i okupljati svaki put tražitelje azila prije treninga, čak i kada je padala kiša. Trenirao ih je na profesionalan način jer, kada bi radio nešto, želio je postići rezultate. Sudjelovao je s njima u više od sedam nogometnih natjecanja i ponekad bi za jedno natjecanje pripremao tri tima koje su činili tražitelji azila. Igrali bi protiv ekipe roditelja djece koja su inače trenirala na tom terenu i bili članovi NK Utrine. Tražitelji azila su uglavnom pobjeđivali roditelje, a jednom zgodom, prateći treninge koje je vodio kazivač, predsjednik NK Utrine ga je pitao bi li htio trenirati djecu. Kazivač je na to odgovorio da ne poznaje dobro hrvatski jezik i da ne može komunicirati s djecom, no predsjednik mu je rekao da to nije važno, da „nogomet govori samo jednim jezikom“. Kazivač je na to dodao: „To nikada neću zaboraviti i odabrao sam ono što mi je rekao te počeo trenirati djecu“. To je bilo 2014. godine. Trenirao bi tada ujutro tražitelje azila, a navečer djecu.

Često puta je propuštao večeru u Porinu jer je u isto vrijeme imao trening s djecom no bio je, kako kaže, „jako, jako sretan“ jer je to vrijeme provodio kvalitetno, s djecom. Kaže da je „Utrina“ uvijek u njegovom srcu jer su

„to ljudi koji su me prihvatili bez ikakvog razloga, bez interesa, samo iz ljubavi. Tu se ne radi o marketingu, ne radi se o tražitelju azila, već je to samo ljubav. Stalo im je bilo do mene, voljeli su me. Poštovali su me kao ljudsko biće, a ne kao tražitelja azila, ne kao trenera kojeg žele iskoristiti, već kao nekoga koga samo vole. To je nešto što sam vidio u očima tih roditelja... Kada postupiš prema meni iz ljubavi, ja to vidim. Kada prema tebi postupam iz ljubavi, ti isto tako to vidiš. Nitko te ne treba naučiti kako se ponašati prema nekome s ljubavlju... Zato sam bio tako sretan kada su mi dali tu priliku.“

Nakon što je dobio azil, pa potom i posao konobara u jednom kafiću, morao je prestati trenirati djecu jer trening djece zahtijeva da trener bude cijelo vrijeme s njima, kada treniraju i kada igraju utakmice. Dva ili tri mjeseca nakon što je otišao iz NK Utrine kontaktirali su ga članovi NK Zagreba 041 i pitali bi li htio trenirati njihovu nogometnu ekipu. Pristao je, iako im je rekao da će to biti težak zadatak i da ne zna hoće li ga igrači slušati. Znao je da će to biti drugačije nego trenirati djecu no u isto vrijeme je htio dati svoj doprinos, kao stranac, u svrhu integracije. Za razliku od treniranja djece, mogao je prihvatiti trening odraslih jer kod odraslih se unaprijed znao raspored održavanja utakmica, što se kod utakmica djece nije znalo. Osim toga, njegov šef na poslu mu je izašao u susret s rasporedom rada koji je mogao uskladiti s rasporedom treninga i utakmica. Dodao je da „ne bi svaki menadžer pristao na to“.

Trenirati Zagreb 041 bilo je „vrlo, vrlo teško u početku jer sam imao igrače od kojih neki nikada nisu igrali na velikom terenu, neki nisu ni razumjeli što igranje nogometa na velikom terenu znači. Igrali su mali nogomet, no nogomet na velikom terenu je nešto drugo“. Započeli su treninge na terenu u zagrebačkom kvartu Travnom. Rekao je da je s timom htio postići rezultate, a to je bilo moguće samo uz postojanje discipline, dodajući da nije tolerirao nedisciplinu. Smatrao je da se rezultati ne mogu postizati tamo gdje nema discipline. U nogometu je učio o disciplini od svog trenera, naučio je i da onaj igrač koji ne sluša trenera sjedi na klupi i gleda kako na terenu igraju oni koji su bolji od njega. Dodao je da je sva bit u tome da trener ne može postići rezultate ako ga igrači ne slušaju. Usporedio je to i s bračnim životom:

ako dvije osobe nisu zajedno, tu nema ljubavi; ako svaka slijedi svoju filozofiju, onda ne može biti mira. Tako je i u nogometu: igrači trebaju slušati trenera ako žele imati rezultate jer igraju u timu i ne može svatko igrati kako on hoće. To igračima nije bilo uvijek lako prihvatiti, no kada bi na kraju vidjeli rezultate, nisu se imali zbog čega žaliti. Smetalo ga je i što su neki igrači informacije koje su se ticale samo nogometnog tima, i koje su trebale ostajati unutar tima, pričali drugima, tamo gdje tim informacijama nije bilo mjesto. To je za njega značilo neprofesionalnost i nelojalnost timu. Upozorio je i na problem koji je uočio u radu Kluba, a to je da stariji igrači nisu blagonaklono gledali na mlađe igrače koje je on htio uključiti u tim bez obzira što griješe, smatrajući da mlađi igrači donose potrebnu energiju i dinamiku nogometnom timu. Osim toga, oni su i budućnost svakog nogometnog kluba. Rekao mi je da ni u zadnjim utakmicama NK Zagreba 041 koje je gledao nije uočio mlađe igrače, dečke od 17, 18 ili 19 godina. Na to je dodao: „Ako Klub nema razumijevanje da treba stvoriti prostor za mlađe igrače, ljude iz Hrvatske, stvoriti prostor da igraju, uživaju u igri i da ih se prihvaća s ljubavlju, kako će onda stvoriti prostor za strance?“. Mislio je ipak da iza Kluba stoje dobre ideje i da se samo ne bi smjelo dopustiti da neki „loši momci“ otmu te ideje zbog svojih vlastitih interesa. Isto tako, ako su neki otišli iz Kluba, moj kazivač smatra da bi ih Klub trebao i dalje poštivati i voljeti jer ako nije tako,

„što onda znači to da zastupamo ideje ljubavi, razumijevanja, integracije? Ponekad se ne trebamo složiti, ali svi smo ljudi, trebamo jedni druge poštovati, a ne biti neprijatelji ako se oko nečega ne možemo složiti... Dakle, uvijek treba postojati mjesto za fleksibilnost.“

Dodao je i da, otkad je prestao trenirati Klub, uvijek bi se odazvao kada su ga zvali ili ga pitali da im u nečemu pomogne, kao što je, na primjer, bilo da ih poveže s NK Utrinom. To je činio jer „još uvijek voli Klub“.

Pričajući dalje o svojoj uključenosti u Klub, rekao je da su mu pojedini članovi govorili da je on identitet Kluba. On to nije htio biti jer bi to značilo da u nogometnom timu nisu svi jednaki, što nije mogao prihvatiti. Od kada je dobio azil, ima pravo živjeti kao i svi drugi hrvatski građani i misli da nitko ne bi trebao biti identitet bilo kojeg kluba: „Svatko je jednak u ovom Klubu, bez obzira jesi li crn, bijel ili bilo što drugo – ti si igrač ovog tima i član ovog Kluba i ako ne igraš dobro nogomet, nećeš igrati. Ako nisi dobar trener, nećeš trenirati. Ne mogu biti trener zbog identiteta, ne prihvaćam to“. Neki su članovi

mislili da bi mu takva identifikacija predstavljala čast, na što on kaže: „Prihvaćam da je čast, ali ne želim takvu vrstu časti...“, dodajući da je njegovo životno uvjerenje da je svatko jednak i da treba imati jednaka prava. Zato misli da ne može biti identitet već je netko tko bi trebao biti prihvaćen jer dobro radi svoj posao, a ne iz nekog drugog razloga. Osim toga, nije htio da on bude razlog zašto bi tražitelji azila ili azilanti dolazili igrati za Klub, već bi trebali željeti igrati za Klub zbog samog Kluba. Uostalom, kada ga je Klub pozvao da trenira igrača, on nije došao tamo jer su u Klubu bili tražitelji azila. Došao je tamo na poziv ljudi koji nisu bili tražitelji azila i došao je kao osoba koja poznaje nogomet i ima iskustva u igranju i treniranju. Njegovo je mišljenje da Klub treba stvoriti okruženje povjerenja na terenu gdje će se tražitelji azila osjećati sigurno te htjeti trenirati i igrati za Klub, a to ne može biti samo kroz osobu trenera koji je azilant. Smatrao je da Klub može stvoriti takvo okruženje, ali s članovima Kluba nikada nije razgovarao o tome niti su ga oni pitali njegovo mišljenje o toj temi. Prije dolaska u Klub, više od godine dana trenirao je tražitelje azila koji su dolazili iz dvadeset različitih država i naučio je „nešto“, kako je rekao, iz tog iskustva. Tražitelji azila moraju imati povjerenje u Klub, osjećati se u njemu ugodno, osjećati se ravnopravno svima ostalima jer se tražitelj azila „nije rodio kao tražitelj azila već kao ljudsko biće“.

Kada je profesionalno igrao nogomet, moj sugovornik nije bio tražitelj azila. Tada je, rekao mi je, bio ponosnija osoba jer je kao tražitelj azila vidio neke loše situacije koje su bacale negativno svjetlo na sve tražitelje azila i zato se mnoge osobe ne vole identificirati kao tražitelji azila. Pitanje koje se treba postaviti, prema njemu, je ovo: žele li se tražitelji azila uvijek osjećati i biti prihvaćeni kao tražitelji azila? Da biste to shvatili, dodao je, morate biti u stanju razumjeti kako se netko tko je tražitelj azila osjeća. Ako tražitelje azila smatrate kao one koji su slabi, oni će to znati. Treba ih tretirati kao ljudska bića, ravnopravna svima ostalima u društvu. Ti se ljudi trebaju osjećati ugodno u vašem društvu i treba shvatiti da im nedostaje kuća, stvari na koje su navikli, kao i to da ne žele da ih se prihvaća uvijek kao slabe. Stav da je netko tražitelj azila i da mu kao takvome treba pomoći nije uvijek ohrabrujući za tu osobu, završio je svoja razmišljanja.

O Klubu je htio istaknuti i ovo: „NK Zagreb 041 će uvijek biti za mene klub koji poštujem“. Pridružio se Klubu jer je želio dati svoj doprinos, bilo da se radi o integraciji ili o tome da budeš aktivan u društvu. Radilo se i o tome da svi pomažu svima, a ne da samo Klub pomaže tražiteljima azila jer od trenutka kada počneš razgovarati ili družiti se s nekom osobom, dobivaš nešto od nje. U NK Utrini je bio sretan jer ga nitko nije doživljavao kao tražitelja azila te je još jednom naglasio:

„Zar se ne čovjeka treba gledati kao na tražitelja azila? Ako je netko u Hrvatskoj pet godina i dalje se smatra tražiteljem azila, zar je to društvo u kojemu želi živjeti zauvijek? Ako je tako, onda promašujemo bit toga što je prava integracija.“

Čovjek bi trebao biti prihvaćen kao dio društva, ne uvijek kao tražitelj azila. Putujući izvan Hrvatske, viđao je tražitelje azila, a jednoga je susreo u Norveškoj, vozača javnog autobusa. Na njega nitko nije gledao kao na tražitelja azila. Kazivačevo je mišljenje bilo da na čovjeka treba gledati kao na ljudsko biće koje živi, ima obitelj, plaća poreze:

„Ako se tako gleda na ljude, možda počinjemo imati pravi pogled. Ali kada u nekome uporno želite vidjeti tražitelja azila, onda ga stavljate u drugu klasu.“

Za njega je integracija bila slojeviti proces koji se najbolje mogao opisati na sljedeći način: „Kada se rodi dijete, ono treba naučiti kako sjediti, kako puzati, kako stajati i onda kako hodati. To je proces. I mislim da je tako u svemu u životu, ne samo kada se radi o integraciji, već i o školovanju, zaposlenju“.

Smatrao je da je život i širi od toga da samo naučiš hrvatski jezik i stekneš ovdje prijatelje. Slikovito je rekao da on u životu želi i letjeti. Drugim riječima, živjeti u društvu, ali biti i odgovaran za nešto. Dodao je:

„Ne želim da se na mene gleda kao na slabu osobu, već kao na osobu koja doprinosi društvu. Želim vidjeti tu razinu [integracije, op. a.], a ne da tražitelji azila uvijek rade s tražiteljima azila, kako bi dokazali da su tražitelji azila. Tražitelji azila trebaju raditi i s društvom.“

Mislio je da u Hrvatskoj nije dostignuta ta razina jer je Hrvatska još uvijek bila u procesu učenja o tražiteljima azila, otkada je postala članicom Europske unije.

O sebi je rekao i ovo:

„Želim da me gledaju kao bilo kojeg drugog hrvatskog građanina koji ovdje živi, koji prolazi kroz iste muke kao i drugi ljudi; želim govoriti o onome što se događa u Hrvatskoj, a ne više o traženju azila.“

Kao primjer naveo je da je želio, na primjer, pričati o smanjenju cijena karata javnog prijevoza u Zagrebu s 10 na 4 kune jer je to za njega, tada (2017. godine), bila jedna od značajnih stvari koju je doživio u Hrvatskoj zbog koje je bio sretan. Rekao je:

„Ako ne živim ovdje i ne osjećam probleme ljudi koji ovdje žive, nisam iskren prema ljudima, nisam iskren prema sebi. To je više od onoga što ljudi misle. Ako negdje živiš, pokušaj biti s tim društvom, radi ono što oni rade, osjeti njihovu patnju i njihovu radost - to znači biti integriran... Kako možeš reći: želim ovo i ovo od hrvatske vlade, a nikad ne gledaš kako ljudi u Hrvatskoj žive?“

Dodao je i da treba razumjeti društvo u kojem živiš, a ne samo tražiti nešto od tog društva i uspoređivati ga s drugim zemljama. Prema njemu, mnogi nisu htjeli vidjeti probleme niti su ih mogli vidjeti dok ih „država hrani“. Tek kada počnu raditi i sami iznajmljivati prostor u kojem žive, počinju zapravo uviđati probleme u društvu. Zaključio je i da nije vjerovao da je svatko slab, ta slabost se nalazila samo u umu druge osobe. Mislio je da si ljudi mogu pomoći, ali i da ne treba limitirati ono što čovjek može. U Africi se kaže da je najviše što možeš pomoći čovjeku je to da ga naučiš kako biti čovjek.

Igrač Kluba

Kazivač iz Senegala, u intervjuu koji smo vodili u kolovozu 2017. godine na temu njegove uključenosti u NK Zagreb 041, rekao mi je da Klub nije za njega udruga ili organizacija, već „nogometna ekipa, obitelj“. Oni su ga prihvatili i prije no što je dobio svoje „papire“, misleći pritom na azil. Naveo je tri osobe, među kojima i prethodno spomenutog kazivača navijača Bijelih anđela, kao osobe koje je prve upoznao i s kojima je išao u Rijeku igrati nogomet. Došli su bili po njega u Porin. To je bilo u doba njegove „prve zime u ovoj zemlji“. Poslije je postao igrač NK Zagreba 041. Igrao je jednu sezonu (2015./2016.) jer nakon toga više nije imao puno vremena za treniranje i igranje nogometa. No, ostao je u kontaktu s igračima i „ekipom“ oko Kluba, čuli bi se i povremeno viđali.

Rekao mi je da je NK Zagreb 041 imao udjela u njegovoj integraciji u smislu da su ga ti ljudi primili, prihvatili. Objasnio je to sljedećim riječima:

„Rođen sam i odrastao sam u obitelji koja voli ljudsko biće [pritom je pričao s pauzama i naglasio riječ „voli“] i koja poštuje ljudsko biće. Ja sam tako odgajan.“

Na to je dodao da ga nisu mogle impresionirati nečije titule, već „ako me poštuješ, ako si srdačan i ako me poštuješ, tada ću i ja tebe poštovati“. Ako bi mu netko davao novac, a nije ga poštovao ili bi ga gledao kao drugačijeg od sebe, onda je to za njega značilo „good-bye“ (doviđenja). Zato je smatrao da je „041“, kako je nazivao Klub, za njega obitelj. Prvi dan kada su se upoznali na treningu, kada je tamo vidio 15 osoba iz Hrvatske, između njih se stvorilo takvo ozračje kao da se poznaju pet godina.

„Pričali smo, smijali se, bilo je *cool*. Tamo je bilo ljudske topline... to je ono što poštujem... i zato ako kažeš organizacija, ne, to je obitelj, to nije organizacija.“

U intervjuu s njim objavljenom na mrežnim stranicama Kluba, izjava igrača iz Senegala glasila je ovako:

„Svim ljudima koji još nisu bili na našim utakmicama želim reći ovo: ako ste ljudi koji vole – pridružite nam se. Dođite na utakmicu i osjetit ćete osjećaje koji polako nestaju u svijetu, a to su zajedništvo i ljubav, a doma ćete otići puni pozitivne energije i sigurno se vraćate na iduću utakmicu. Lijepi osjećaji i pozitivna energija koju osjećate izazivaju nešto kao ovisnost – dođete jednom i idući put želite doći po još i želite sami sudjelovati u tome. Tamo možete biti u potpunosti svoji i bit ćete prihvaćeni, bez obzira na vašu rasu, religiju, dob ili rod. Vjerujem da postoji mnogo ljudi koji žele biti sretni i voljeni i nadam se da će se odvažiti doći na utakmicu kako bi na svoje oči vidjeli da je sve ovo istina.“³⁶

Kazivač iz Senegala od nogometne sezone 2017./2018. nije više bio igrač NK Zagreba 041. Nisam ga vidjela ni na utakmicama, kao navijača ili samo promatrača utakmica. No, vidjela sam ga na nekom drugom događanju, a na moje pitanje zašto više nije igrao niti dolazio na utakmice Kluba, odgovorio je da je imao puno posla i, radeći tada kao kuhar, nije stizao ni igrati niti gledati utakmice NK Zagreba 041.

³⁶ Izvor: <http://www.nkzagreb041.hr/novosti/>, pristupljeno 19. 9. 2017.